

МЕЧ. ГАСКО

КРЕСОВИЙ ІНЦИДЕНТ¹⁾

I

День — породілля ночі — поволі конав у страшних муках. Про це свідчив закривавлений захід. Той вечір був наче десятки попередніх. Вони стояли обидва: дозорець на варті — Дмитро на своєму. Дозорець рівномірно, неначе метроном, відходив од будки до явора і знов повертав. Дмитро підносив що-раз руку і голос, і знов опускав їх, коли груди починали розривати кашель і надхнення промовця.

Сталося так. Саме тоді, коли Дмитро розчиняв перед камерною аудиторією (не змішувати з камерним театром) рота і душу, заходили сонце і поліція. Сонце сідало за гори. Поліція — за браму, на лавці.

На подвір'ї шикували лави комсомольців. Начальник в'язниці перераховував усіх заарештованих, витягаючи пальця і слова: „Розмістимо вас, голубчики“. Агенти дефензиви²⁾ стояли на ногах (власне на подвір'ї), посміхалися та ділилися цигарками і дотепними вражіннями. Одні комсомольці заховували байдужість і руки в кешнях. Почуття їхні були приблизно такого характеру:

— А і хороше ж стояти перед безкраїми в'язничними мурами і вдивлятися в широчезні обрії залізних брам і ґрат. Груди переповнюються почуттям вільності й простору, яке промінює з них (звичайно, не з грудей).

Начальник в'язниці тимчасом натягає білі рукавиці, зачинає бильмо на лівому оці, звертає руку і увагу на білий мур та каже:

— Кроком руш, по два до кримінальних камер!

Ні один з комсомольців не рушив з місця. Не один раз він до них звертався: то потилицею, то обличчям, то словами, то лайкою. кине так лайку, наче жінка лайкову рукавичку (безперечно в стані обурення), і каже:

— Не підете до камер, попровадимо до карцерів!

— Разом садіть! — неначе камертон, продзвенів один голос із лави. Тоді лавка стала проти лави, піднесла свій настрій і нагани, і комсомольці рушили.

¹⁾ Креси — прикордонна смуга Польщі (Зах. Укр.).

²⁾ Дефензива — польська охранка.

II

Подібні один до одного, неначе січка на брехню, і зв'язані спільними політичними переконаннями, стояли Харлампій і Хаїм на порозі канцелярської в'язниці, чи то пак в'язничної канцелярії.

— Ім'я? — прізвище? — років? — рід? — зріст? — викрикувала довга, суха, з гіпсовою кирпою особа до мовчазних мумій, де заховувалися комсомольські переконання. Вони, наче в анатомічному театрі (є й такий театр), відчиняли й зачиняли роти, випльовуючи лаконічні відповіді.

В канцелярії містилося єдине незагратоване вікно, де сонце однак могло без ґрат гратисвою багатобарвну симфонію. І в цілій в'язниці це було майже єдине місце, де його (звичайно, не сонце, а сонячне проміння) зустрічали з такою зимністю і незворушливістю, як це робила оця гіпсово-кирпата особа. Він зовсім ігнорував оце незапротокольоване, що ніжно-лагідними зайчиками пробігало його обличчям, являючи собою таке зворушливе явище, наче пробіг струсів суперфосфатним заводом.

Коротко й вузловато (як кажуть поляки) їх випроводили на довгий і темний, як горлянка жирафи, коритар, провели крізь дві залізних і запровадили за одну дерев'яну браму. Тут їх обшукали та стягнули з них шельки й паси, щоб не повісився бува, який-небудь клятий комсомолец, бо вони якось умудрюються вішатися на шнурках від черевиків і перерізувати собі жили окулярами.

— Дійсно дивна публіка. — дивувався інспектор в'язниці — Замість сказати пару щирих слів, яких вимагає дефензива, вони змушують застосовувати до них тортури, проти яких сами обурюються, і воліють краще відправитись на той світ, у який, між иншим, сами не вірять. А якщо хто з них замість небесного вибере земне життя й погодиться змінити орієнтацію у напрямку на психологічну Європу, заб'ють бідолашного. І все це задля далеких омріяних озер загірної комуни. Ну, і публіка, одна біда з ними.

— От прокляті московські задрипанки, — скаржився натомість старший агент дефензиви інспекторові в'язниці. — Розкидають прокламації. Руйнують державу. Все сидиш, як на бочці з динамітом, перед мартенівською піччю. Вони таку динамітотурбіну можуть що хвилини встругнути, що Жовтнева революція і ЧК ніщо перед цим. Навіть у соймі що діється. Сором, кажу я вам, для Речі-Посполитої¹⁾. По-перше, вони безсоромно заявляють, що Мало-польську хочать прилучити до Большевії, та де там — навіть Мало-польська не скажуть, а Галичина, а то й Західня Україна.

¹⁾ Реч Посполита (переклад з латинської „Respublica“) — стара назва Польщі.

— А найгірше тут на „кресах“. При першій змозі поїду до крулевства¹⁾, бож... — загальмувався він, як потяг перед прірвою, помітивши два комсомольських семафори.

— А! Харлампій Юхимович і Хаїм Моїсеевич! — Члени салдатських і собачих депутатів! Більшовицьку революцію робити! Бандити комуністичні! 8 годин праці вам давати, а 8 літ в'язниці не хочете?! Влади рад вам забажалося?!.. Найясніша Реч Посполита вас не задовольняє?! — кричав він голосочком тоненьким, як ребришко мамута. — Вам, смаркачам, черевики Пілсудському чистити й цілувати підошви його чобіт. Ваша мати, мабуть, порядна жінка, але ви курв'ячі діти! — звертався він досить ввічливо до обох комсомольців, сиплячи слиною.

— Сволоч!.. Кат!.. Мовчати!.. — кинувся до нього Харлампій із піднесеними кулаками та голосом, що негайно дезорганізував харчоварний тракт і спривів до шлункової диференціації урядової особи.

III

Дмитро кидав огняні погляди і слова. Розмахував рушником і довгим волоссям. Раптом відкрилася дверь, забрязкали ключі і шаблі, і увійшов начальник в'язниці. Він увійшов швидко, як хірт, гучно, як театральні аплодисменти, різко, як фабричний гудок, і багатозначно, як китайська грамота. Глянув на в'язнів, як бог на вавилонську вежу, і гречно сказав:

— Увага.

Всі виставилися в лави. Лише Дмитро намагався нагадати цікаву комбінацію вітряка і гучномовця та звуками голоса відроджував співи морських сирен із затоплених германських дредновтів.

Обличчя начальника в'язниці перелилось спочатку всіма фарбами веселки і зупинилося нарешті (не зважаючи на пізній час) на трояндовій (барві). Він почав імітувати осіннього соловейка, скрегочучи чобітьми і зубами, і ці весняні прикмети змусили його погляд і цигарку розгорітися неймовірно.

— Хаме проклятий!... Собача кров!.. — карбував він, не наче зубтехник щелепи у зубодерній майстерні, окремі слова і навіть склади; при чому обличчя й очі помінялися барвами, а ніздрі носа утворили дві дірочки, подібні що до розмірів до фотографічних об'єктивів. (Хоч кричи: „Спокійно!.. здійсмаю!“).

Дмитро зирнув на нього у спосіб, в який з Гринвіцької обсерваторії розглядають канали Марса, і, ніби виконуючи важкий і прикрий обов'язок, створив траєкторію, що починалася при його роті й кінчалася на обличчі начальника в'язниці.

¹⁾ Крулевство — Колишнє „царство польское“.

Ефект був наглий і досить сподіваний. Начальник в'язниці витер у першу чергу обличчя, в другу чергу підніс праву руку й у третю по-пробував тривалість матеріалів, з яких побудовано Дмитрове обличчя.

Цю операцію він перевів кількаразово, під акомпанімент великопольських та великоруських багатоповерхових, навіть хмародряпних лайок і стукотіння чобіт, згадавши, між иншим, цілу Дмитрову генеалогію (не змішувати з гінекологією) по матерній лінії.

Дмитро, єдиний політв'язень у цій кримінальній камері, виріс одразу на височінь Ейфелевої вежі, уміщеної на верховині Ельб-русу, в очах цілої низки кримінолоїдів, старостою яких був низенький м'язистий мазур, страшений пильнувач гігієни, що любив частенько, ставши на параші, закликати до виконання санітарних заходів та розповідати, як він забив людину за гудзики.

Окритий авреолею цієї слави, Дмитро був випроваджений у супроводі двох дозорців і, здається, значно більшої кількості штовханів за межі світа № 4, що його короткозорі обивателі і в'язничні інспектори називають камерою № 4.

З коритаря він, підносячи й опускаючи свої численні ліхтарі (дивні ліхтарі, що замість світити усе затемнюють), помітив крізь заґратоване око коритарної горлянки сосни на горі, що на ній стояла в'язниця, екскляштор, колись у чині прислужника небесної, а зараз — земної держави. Сосни на горі шуміли, виграваючи зеленими хвоями на мусяжевих вітах. На цих соснах колись німці в касах повісили двох його братів.

IV

Із швидкістю застенографованого сонячного проміння перевів Дмитро погляд з кайданів на „вовчок“¹⁾, за яким чулися лайки, брязкіт і удари.

Через півменту, в карній камері було видно на підлозі розіbrane Дмитрове убрання, три пари ніг, закутих у кайдани, і чутно брязкіт трьох пар кайданів на руках.

А надворі шуміли сосни і під мусяжевими вітами ходив дозорець від будки до явора, рівномірно, неначе метроном. Дмитро перший, а далі один одному в'язні потиснули кайдани, випльовуючи зуби і особисті етикетки (прізвища то-що), та поділилися новинами і перспективними думками. Вони один про одного чули з волі та з роботи у тому, там поза мура-ґратами положеному світі, де стільки проблем і протиріч. Де існують класи з класними дамами і одночасно класи з класовими протиріччями. Де не розв'язана полова проблема в житті, і де існують просто полові, брудненьких

¹⁾ Вовчок — віконце у дверях камери.

готель-ресторанів, зв'язані економічними ланками суспільного ланцюга. Де життя б'є ключами й замками, темпераментним темпом і макофонами по голові. Де стільки руху й бруду. Парадоксів і трафаретів. Оригіналів і міщан. Йолопів і геніїв. Суспільних, ідеєвих та революційних хвиль і хвилевих суспільних ідей.

Одним словом, де вражає одноманітною різноманітністю та різноманітною одноманітністю то-що і де не сьогодні — завтра, виводячи підшвами пальців по кривавих плямах землі, зачитують пролетарі лекцію сучасної історії і напишуть історичну сучасність.

Отакий більш-менш характер носять уривки із спогадів, розмов, надій і вражень трьох революціонерів, що що-раз обриваються, перебиваються та, здається, не кінчаються.

— Як страйк форналів ¹⁾? — Каса хворих? — Вибори до соймів ²⁾? — Що в Домброві Гурнічій ³⁾? — Суд над тов. Х.? — Чи довго втримається фашистський уряд? — Скільки ви років сидите? — Як відбувся ваш всип? — Чи правда, що коцнули провокатора У.? — Які настрої на фабриках і на селі? — Чи підтверджується чанкайшіство Сельробу? — Які новини з Рад. Союзу? — По чому хліб? — Скільки годин зараз працюєте? — Скільки тривала ваша остання голодівка? — Які перспективи революції? — Як єдиний фронт? — Що з повенню? — Як повстанча організація? — Як чуває себе воевода Довнарович ⁴⁾? — Чи зажили в нього рубці на не цензурному місці? — Як пройшло перше травня? — Як страйк у Лодзі? — І чи нема чого попоїсти, бо ми голодні на смерть?

Відповіді бреніли так:

— Не зважаючи на репресії, перемогли. — Нашу листу скасували. Пепееси знов зрадили. — Відбувся. — Дістав десять років. — Три. — Провокатори — Так, і дійсно хлопці втекли. — Надзвичайно революційні. — Оголошено військовий стан. — Кажуть, що видана таємна інструкція про виключення комуністів. — Соціалістичне будівництво росте. — Жито — 8 злотих. — 9^{1/2}. — Два тижні. Залежить від успіхів КПП ⁵⁾ і від можливості нових зрад з боку ППС ⁶⁾. — Думаю, що неважно, бо Лунінець йому добре в знаки дався, а там навряд чи вже зажило. — Повстанча організація чекає тільки сигналу. — А ти як думаєш? — Повінь незвичайна. — З Рад. Союзу іде допомога. — У Варшаві були жертви. — ППС'и стріляли в нас. — Нема нічого їсти. — Слід оголосити голодівку на смерть. Все одне помреш.

¹⁾ Форналі — сільсько-господарські робітники (поміщицькі батраки).

²⁾ Соймик — повітовий самоуряд.

³⁾ Домброва Гурніча — головний центр Гірношлезького вугляного басейну.

⁴⁾ Воевода Довнарович — що їхав на Поліське воеводство, був пійманий повстанцями, які зупинили потяг під Лунінцем та, спустивши воеводі штани, всипали йому відповідну кількість різок.

⁵⁾ КПП — компартія Польщі.

⁶⁾ ППС — Соціял-зрадницька партія польських соціалістів.

Після цього настала перерва така, як у нотах на три четвертих Дмитро кресанув кайданами об підлогу й випростався, як сталеву пружину з двохспального ліжка, коли її добре зігнути. Підійшов у тихоокеанський спосіб до дверей. Зирнув крізь „вовчок“. Обернувся, як трансмісія керата, сказав:

— Тихше, увага! — і розпочав:

— Вам вже відомо, як і мені про вас, чого я опинився в оцій карній камері. Так ось. Я це зробив із бюджетним розрахунком, гадаючи перевести санацію та стабілізацію свого становища.

— Самогубство? — подумав один і сказав другий комсомолець. — Ні! — не самогубство, але щось трохи подібне до цього. Мене мають вислати до „Святого хреста“¹⁾, і ось я вирішив самовислатися відділя.

Очі, роти й сорочки комсомольців були розхристані й скеровані на Дмитрове джерело кашлю й сенсацій. — Я вирішив втекти! — сказав він, а радше промимрив і, ставши на кайдани й коліно, простягнув руку у напрямку єдиного камерного вікна, де, крім ґрат, нічого не було видно. Усі їхні розхристані отвори одночасно змінили свій керунок, після чого зачинилися. На губах заграла посмішки, а кайдани — старий в'язничний мотив.

Ображений таким ставленням до своєї ідеї, Дмитро у презирливо-насмішкуватий спосіб знов проголосив: — Бачите!

Вони знов і не менш заінтриговано подивилися й відповіли:

— Вікно, ґрати і кош...

— Са!-ме! — слонороздільною мовою в урочистий спосіб проголосив Дмитро.

— А тепер подивіться сюди — показав він сфінксозначно на лівий черевик.

— Пробач! — сказали комсомольці, — але ми на тобі, крім білизни, кайданів, дивного поведження й черевиків, нічого не бачимо. Скажи, як твоя температура.

— Не за температуру, а за темперамент слід питатися. Ах ви, короткозорі представники нерозжуваного матеріалістичного монізму.

— Все пливе! — кричав він словами Геракліта під акомпанімент кайданів по обцасах.

Очевидно, він творить нові „записки божевільного“, вирішили про себе комсомольці, між тим як він витягав щось надзвичайно тонке і довге із відбитого обцаса.

— Тепер ми нарешті зрозуміли, — крикнули вони і затанцювали не то чарльзтон, не то джаз-банд, не то грамофон, не то фокстрот, одним словом — щось в'язничне і танцюристське.

— Стоп машина! — сказав він. — Прошу не підносити, хай. Адже це вам не гірна лавка в парні, а карна камера.

¹⁾ „Святий хрест“ — найжахливіша польська в'язниця, на Келецько-Сандомирському узгір'ї, відкіля майже ніхто живим не повертає.

Далі, він повів їх до вікна і показав на діл. Там під електричним світлом крізь віти сосен видко: ходив дозорець від будки до явора і знов повертав.

— На цих соснах, — сказав Дмитро, — повісили двох моїх братів, але вони (звичайно, не брати, а сосни) нас сьогодні врятують. Ув'язавші кайдани й вбрання, ми в стані спуститися до сосни. Звідкіля тихо й непомітно (буде нашим завданням) злізти й придушити дозорця, після чого... А плавати ви всі вмієте?

— Вміємо.

— Значить, якщо не буде човна, переплинемо річку?

— Згода! Сумнівів не може бути: краще одну добу біжати, аніж десять років сидіти! В значній мірі нам допоможе кош¹⁾, бо крізь нього дозорець нас не побаче, між тим як ми бачимо зоряне небо. Ітак, за роботу!

Коли розпилені кайдани, ґрати і сумніви лежали на підлозі (в карній камері нема нар), вони звязали ланцюги й у костюмах Адама (якщо не рахувати білизни) почали спускатися на древо (хто його зна — чи життя, чи познання, чи смерті).

V

Бах!.. Ба-ах!.. Ба-ба-бах!.. Та-та-та-та!..

Страшенна стрілянина з рушниць і кулеметів різала ланцетами куль нічну тишу. Дмитро, Харлампій і Хаїм нагадували своєю рухливістю пам'ятники „невідомим салдатам“, зібрані з трьох європейських столиць. У грудях панував лютневий клімат. Подихи були подібні на тривожні гудки за далеким обрієм. Зимне, як крига, неминуче, як соціальна революція, і глибоке, як їхні політичні переконання, почуття опанувало істоти комунарів, що лежали пластом на камерній підлозі.

Через час, вагітний безліччю найжахливіших сподівань, за який як їм здавалося, можна було б побудувати соціалізм, по всіх планетах і в якому встигли до остаточного захрипнути: стрілянина, гармідер то-що, якісь військові постаті вдерлися до їхньої камери, і той, що перший вбіг, розхристав дверь та горлянку і землетрусним контрабасом проерихонотрубив:

— Де ви там ховаєтесь? Виходьте усі! Не гайте часу! — І таким же ж шопотом додав:

— Та тут же ж нікого нема!

— Ось вони лежать! — сказав один з військових.

— От зір проклятий! Хай би йому баньки повискакували! — подумали і з очайдушною стрункістю самогубців випросталися три комунари.

¹⁾ Кош — бляшана скринька, підвішена до вікна. Таким чином не дають можливості в'язням видивлятися на волю.

— Та виходьте ж! Хай вас Перун трісне! — уже сердито вулканив землетрусний контрабас. Чого ви дурака валяєте?!

Комунари вийшли, як у тумані. Випроставані і стрункі. Не порушні й байдужі. Неначе три готичні вежі або Венери Мілоські, чи інші подібні експонати, що виставляються по музеях, вони, не дивлячись навіть на своїх катів, йшли у напівтьму із високо піднесеними головами, вибиваючи в такт якийсь церемоніальний ритм по підлогах, сходах і землі. Нерви їхні були напружені, неначе відносини між буржуазією і пролетаріатом.

Довкола ще не стабілізувався хаос, який, очевидно, піднесла спроба їхньої втечі. Біганина і тривожний настрій чувся усюди. Пробігали рівно ж у білизні стривожені постаті. Навіть повітря було якесь наелектризоване.

„От нікчемні і тхірливі підпанки“ — призириливо думали комунари, криво посміхаючись та ще вище підносячи голови.

Вони йшли, як крізь туман. Часто чіплялись за щось. Падали і знов підносились, що - раз простіше, що - раз стрункіше і що - раз більше гордо. Вони почували запах сірки і революційний ентузіазм. Їм здавалося, що їх провадять у якусь безконечність, аж доки їх нарешті зупинили біля муру під соснами.

Радше відчули, аніж почули, як їм сказали (в тумані): „Стійте!“, як тамті відійшли в бік і піднесли рушниці (туман в очах все густішав).

— Стріляйте! — розхристали три комунари три сорочки і стільки ж пар рук, виставляючи безстрашно груди.

— Хай живе Соціяльна революція! Хай живе польська республіка рад! Хай живе Комуністичний Інтернаціонал! — і втратили притомність.

Вона повернула до них знов через хвилину разом із ніяковим настроєм і сивими пасмами на головах.

Військові реготалися, як скажені, і зверталися до комсомольців лагідно, як місячний вечір:

— Та що ви, хлопці, не пізнаєте нас? Аджеж не панською мовою до вас говоримо. Не по - ляки, а по - встанці. Ану, швидше, бо що - менту військо наскочити може.

— Пробачте! — вибачався із ввічливістю небіжчика Хаїм, між тим як Харлампій дивився на них, як африканські алігатори на Дніпрельстан, а сп'янілий Дмитро гаряче обіймав та цілував, під незвичайним хвилимовим настроєм і мусяжовими вітами, сосну, приказуючи із словами на очах:

— Ех ви, сосни мої — Азіятський ренесанс.

XI. 1927 р. Харків

Від уваги редакції не заховалася розбіжність між змістом та формою в цьому оповіданні. Але редакція дав йому місце, як зразкові формальних шукань молодого автора.

Редакція.

НАТАЛЯ ЗАБІЛА

БУДІВНИЧЕ

Робітник зірвався й впав з драбини,
Зі сплетінь прозорих рештовань.
На брудних остружках і цеглинах
Млосним сном — розбита голова.

Проминали й зупинялись люди, —

У очах — байдуже співчуття...

І тривали далі міста будні.

Гомінке, розмірене життя.

Подивились в смуткові даремнім

І до праці знов робітники, —

Щоб єднати цеглу, глину й цемент

І воління творчої руки.

І росте, росте стрункий будинок

В золотих сплетіннях рештовань,

І минають в праці безупинній

Дні і ночі в синю передрань.

Кожний день, такий буденно-сірий,

Кожний камінь наших будівель —

Це нова озорена офіра,

Що з малого робить світове.

На брудних остружках і цеглинах

Чорна кров... А з-за чавунних ґрат

З мертвих рис збентежена дитина

Не зводила синіх оченят.

Як візник простукотів по бруку

І кудись людину повезли, —

Хтось поклав в холодну мертву руку

Сніп вечірніх променевих злив.

Та услід замислено і вперто

Із-за ґрат дивилось дитинча,

І застигла жахом у очах

Неосяжна таємниця смерти.

А над ним здіймався стрункий будинок

В золотих сплетіннях рештовань,

І минали в праці безупинній

Дні і ночі в синю передрань.

Липовий Гай

1927

І. Ю. КУЛИК

УРИВКИ СПОГАДІВ ¹⁾

(Пам'яті тов. В. Блакитного)

Я знав і чув про тов. Елланського ще в 1917 році. Чернігівські товариші, що бували в Києві — Віталій Примаків, Оксана Коцюбинська мені часом оповідали про нього. Ще довелося чути мені про т. Елланського, як про редактора органу Укр. Партії Соціалістів-Революціонерів „Боротьба“, коли я, в лютому 1918 року, зацікавився тим, хто написав у „Боротьбі“ передовицю під назвою „Крути, Гаврило“. А зацікавитись було чого, бо це була стаття надзвичайно гостро й майстерно написана. Власне, привід до неї взято досить звичайний для тодішніх бурхливих часів. Червона гвардія щойно заняла Київ, вибила звідти частини Української Центральної Ради; якийсь ешелон червоногвардійців залишився посеред дороги без машиніста на паротязі; але це не спинило прагнення братви вперед, один з хлопців забрався на локомотив, пустив машину (знай, крути, Гаврило, та й годі!) і... заїхав просто у стіну вокзалу, звичайно, проваливши ту стіну. Автор передовиці, як я довідався — Василь Блакитний-Елланський, порівняв ту пригоду безоглядно - розгонистого й розбещено - очайдушного „Гаврили“ з загальним рухом більшовицької революції з півночі на Україну: мовляв, що їм до того, що все в дорозі ламається, руйнується, — їм аби вперед, аби досягнути своєї мети, аби „крути, Гаврило“, та й годі!

Зацікавила мене не тільки та майстерність та художня гостра мова, що нею написано статтю. Ні, щось інше спинило мою увагу а саме — що автор, мимо негативного ставлення до тієї розбещеності, партизанської неорганізованості „Гаврили“, сам мимоволі, як митець, як революціонер у душі, захоплювався тим непереможним, тим непоборним, напівстихийним, але безумовно революційним і могутнім походом пролетарського повстання. І вже з тієї статті тоді

¹⁾ Ці „Уривки“ написано ще в грудні 1925 р. в Канаді, де перебував тоді автор. Друкуються тут з деякими скороченнями та незначними змінами.

ще антибільшовицького органу почувалося, що автор передовиці — буде, повинен бути в наших лавах, повинен без застережень перейти на бік повсталих пролетарських мас.

* * *

Потім мені доводилось чувати про т. Блакитного - Елланського як члена Центрального Комітету лівого крила УПСР — боротьбистів, як одного з керівників розколу партії, одного з ініціаторів прийняття боротьбистами радянської платформи. Часом по тих примірниках „Боротьби“, що попадали до моїх рук, мав я нагоду стежити за все більшою еволюцією партії боротьбистів та редакції органу, що у склад її входив т. Блакитний — еволюцією ліворуч, до пролетарського табору.

Нарешті в початку 1919 року довелося мені й особисто познайомитися з т. Блакитним. Було це в помешканні Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду в Харкові, на колишній Губернаторській вулиці. Він приїхав, як представник так званої Ради Револьюційних Емісарів — підпільного керівничого органу боротьбистів, що складався чи то з п'яти, чи то з семи Револьюційних Емісарів та керував селянським повстанським рухом проти німців, гетьмана, директорії. Наші вже чули про ту Раду Емісарів і розглядали її, як другий, підпільний, Радянський Уряд України. Це, звичайно, викликало цілком слушне занепокоєння; що, як боротьбисти будуть претендувати на самостійне утворення апарату радянської влади? Мова йшла не за їхні тодішні озброєні сили — їх було не так вже багато. Та всі розуміли, що, якби боротьбисти намагались тоді утворити таки свій окремий уряд, це призвело б лише до розбиття сил революції, до зайвого виснаження сил, що повинні були спільним фронтом боротись проти контр-революції. Чи стане в емісарів-боротьбистів досить політичної далекозорости й революційної рішучости, щоб відмовитись від самостійних змагань за владу й об'єднати свої сили з нашими?

Отакі питання хвилювали кожного з нас. Отже, нічого дивного, що я з великим зацікавленням дивився на післанця тих Емісарів — в кожусі й смушковій шапці, з худим, довгим обличчям, з ясними й лагідними, але якимись трагічними очима й з такою ж трагічно-лагідною зморшкою біля уст. Познайомились, потрохи розговорились.

— Ви звідки тепер? — питаю його.

— А з Полтави! — І раптом його обличчя аж освітілося все щасливою усмішкою, ніби він збірився оповісти якусь дуже веселу пригоду. — Розумієте, мало не „угробили“ мене там! Якись „братішки“ піймали на вулиці, не хотіли вірити, що свій, а чужим спуску не дають. Вже й документи показував — ледве викрутився!

Я дивився на ту щасливу усмішку, що з нею він оповідав про те, як мало не втратив своє життя, і згадував його статтю — „Крути, Гаврило“. Бо весь його вигляд виявляв таке захоплення тими повстанцями-братішками, тим, що вони не дають спуску чужим, так радісно розповідав він потім подробиці тієї небезпечної пригоди, що мимоволі відчувався в ньому не просто революціонер, а революціонер-митець, артист, який до останку, всією істотою переймається стихійно-закономірним, руйнавчо-творчим процесом революції.

І якось вже зникло моє занепокоєння, якось вірилося, що такі люди зуміють виявити досить і політичного розрахунку, і далекозорості, і відваги, щоб не призводити до розбиття пролетарсько-селянських партій.

Пішли ми з ним удвох на телеграф, він викликав до прямого дроту т. Полоза, що в Москві провадив переговори з Радою Народніх Комісарів, та почав інформувати його про становище. Ну, звичайно ж, у тій інформації часом траплялись дотепні випадки на адресу „бичків“, — так він називав більшовиків, — бо не треба забувати, що між боротьбистами, які ще не цілком позбулися націоналістичних забобонів, та більшовиками, що не навчилися ще уділяти досить уваги національному питанню, було тоді чимало розходжень та спірних моментів. Але і з тієї інформації т. Блакитного, і з дальших розмов та взагалі його виступів завжди робилося один висновок: революція вимагає тимчасово відкласти спірні питання, сили обох партій сполучити в спільнім творенні комуністичної революції. А Василь Блакитний був з тих, що роблять те, чого вимагає революція.

Після того доводилось мені часом зустрічатись з т. Блакитним у Києві, куди переїхав Радянський Уряд. С початку всім нам здавалося, що ми от-от напередодні злиття обох наших партій в одну. У всякому разі він, тов. Блакитний, разом з т. т. Михайличенком та Шумським працював весь час для цього злиття. Та згодом спірні питання загострились, і злиття партій на деякий час відклалось. Навіть до складу Центрального Виконавчого Комітету Рад боротьбисти тимчасово відмовлялись увійти; правда, небезпека для радянської влади, спричинена бандитським повстанням отамана Григор'єва, примусила боротьбистів знову почати більш активно працювати в уряді, ввести своїх представників до ВУЦВК. Але т. Блакитний був одним з тих, що весь той час працювали з неослабною енергією, і ще з тих, що в той важкий і нервовий час знаходили можливість дбати про розвиток українського революційного мистецтва, письменства.

Він був один з упорядників першої збірки творів молоді, що зароджувалась, революційної літератури — „Червоний Вінок“, він був один з керівників першого українського радянського мистецького журналу — „Мистецтво“. Пам'ятаю, як гарячково він бігав,

квапився, турбувався про матеріал для журналу, про приєднання до маленької ще групи революційних митців нових молодих сил.

Всю ту працю він, за своїх слабких фізичних сил, провадив, як і все, що він звик робити, з невмирущим захопленням митця. Але не тільки захоплення самим процесом праці й творчості тут було. Ні, був і прогноз, і розрахунок на майбутнє, і розуміння історичної ролі своєї групи.

„Ми тільки перші хоробрі,
Мільйон підпирає нас.

.....
Ми тільки крешемо іскри...“

Так характеризував він сам ролю свою й своєї групи в ті часи. Іскри, викресані цими Першими Хоробрими, запалили яскраве багаття пролетарської культури в робітничо-селянській Україні, мільйони підхопили кинені ними гасла. Але доля їх, цих перших Хоробрих, була трагічна, як доля майже всіх піонерів.

Найкращих з цих піонерів — Андрія Заливчого, Василя Чука, Гната Михайличенка і його, Василя Блакитного — вже нема серед нас...

* * *

Але не тільки в літературі мав я нагоду спостерігати здібності т. Блакитного до політичного розрахунку, до рішучої акції, коли того вимагала рішуча хвиля. Правда, мене не було на Україні, коли рівночасно відбувалися в квітні 1920 року IV конференція КП(б)У та з'їзд боротьбистів, я не чув, як т. Блакитний, не зважаючи на опозицію частини цього з'їзду, скомандував тому з'їздові:

— На команду Комуністичного Інтернаціоналу — струнко! До лав єдиної Комуністичної Партії більшовиків України — кроком руш!

Повторюю, я не бачив цього моменту. Але я скоро після того був свідком подібного моменту, хоч і меншого, місцевого значіння.

Справа малася он як. Кінець 1919 р. і початок 1920 р. перебув я за кордоном, поза межами УСРР. Я не бачив того підйому й напруження, з яким було остаточно розбито сили денікінщини. Але, коли я повернув на Україну, мені довелося бути свідком значного упадку енергії, що його спричинило попереднє неймовірне напруження пролетарських мас. Злидні, виснаження матеріальне й фізичне, все це викликало певне незадоволення, що шукало громадського виходу, трибуни для свого виявлення. Словом, це були часи „робочої опозиції“ в Києві.

Опозиція готувалася до рішучого виступу з критикою губернського комітету партії на найближчій губконференції. Тимчасом

польсько-шляхетська армія в союзі з Петлюрою готувалася до нападу на Київ, чого опозиціонери, надто заняті внутрішніми суперечками, майже не помічали або, помічаючи, надавали не досить уваги й значіння військовій небезпеці.

Почалася Губконференція. Як представники Центрального Комітету КП(б)У, приїхали на ту конференцію т. т. Фелікс Кон і В. Блакитний. Опозиція успішно перевела свої виступи проти старого Губкому, пропонувані нею резолюції приймалися охоче, все здавалося гаразд; бракувало лише одного: так необхідної в ту небезпечну хвилю єдності партійної організації загроженого ворожим нападом міста.

Представники Центрального Комітету поводитись надзвичайно тактовно. Вони обмежувались порадами в тих питаннях, що в них зверталися до них конференнти, не нав'язуючи тих порад нікому й не намагаючись втручатись до внутрішнього життя периферійної організації.

Таке поводження було цілком зрозуміле, особливо з боку т. Блакитного. Як недавній член іншої партії, він розумів, що всякий його надто гострий виступ у новій партії може викликати зайві непорозуміння й обвинувачування.

Але ситуація на фронті військовим ставала все гірша, і на-стала хвиля діяти більш рішуче. Як зараз, пам'ятаю той день, коли керівників опозиції закликали представники Центрального Комітету до окремої кімнати (а було це вже перед самим закінченням конференції). Тов. Блакитний звернувся до них спокійно, але твердим тоном:

— Слухайте, товариші, становище на фронті таке, що через п'ять днів, найбільше через тиждень, нам доведеться віддати полякам Київ. Що ж — ви будете й далі займатися опозицією?

Повторюю, це було сказано досить спокійним тоном. Але слухачі відчули у голосі тов. Блакитного категоричний наказ — наказ начальника, а салдата, товариша по революційному фронту, що розуміє дійсне становище й вимоги того фронту. Яка ж могла далі бути мова про опозицію, про внутрішні суперечки й непорозуміння? Товаришам з опозиційної течії, що з ними переговорювали т. т. Кон і Блакитний, залишилося тільки негайно вжити зусиль до об'єднання всієї організації у виконуваних тих заходів рятування становища на фронті, що їх диктував через своїх представників Центральний Комітет нашої партії.

Отака твердість, категоричність у постановах, рішучість в акції — це були характерні риси т. Блакитного. Вони виявлялись, коли того вимагало становище, не зважаючи на його загальну втому, перепрацьованість організму, виснаженість нервової системи, що змушувала його часом надто гостро й хоробливо реагувати на деякі

прогалини праці нашого державного апарату чи на непорозуміння на ґрунті тоді ще розбіжної тактики окремих частин партії в національному питанні. Ґрунт для таких непорозумінь час від часу виникав, по закінченні громадянської війни, коли деякі тактичні розходження між бувшими боротьбістами й іншими членами нашої партії, заховані в часи військової боротьби, раптом випливали на денне світло. Звичайно, для полагодження тих непорозумінь треба було й часу й детального обміркування до останку спірних питань. В процесі обговорення трудно бувало іноді уникнути перебільшеної гарячкості, нервовості, бо надто вже ті питання були актуальні й наболілі.

Але одно треба констатувати цілком певно. Тов. Блакитний був з тих, що щиро й переконано бажали згоди, єдності, порозуміння, а не розбрату в пролетарській партії. І через те він умів вчасно втамувати свої нерви й протиставити їх впливові витривалу й суворо-розраховану діалектику переконаного комуніста.

І ще друге. Тов. Блакитний, незалежно від того, чи його позицію в тих чи інших окремих питаннях поділялося більшістю, як і незалежно від стану його здоров'я (доки хворість не звалила його остаточно), вмів завжди бути активним, завжди твердо, настирливо, безупинно працювати для пролетаріату, для революції, для комунізму.

У своїх спогадах про заснування (або радше українізацію) „Вістей Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад“, спогадах, вже надрукованих у своїй часі, я згадував про ролі т. Блакитного в утворенні цього першого керівничого радянсько-комуністичного органу українською мовою. Дозволю собі й у цей начерк включити невеличку частину тих спогадів.

Я тепер же не пам'ятаю дати ані змісту постанов керівничих органів про українізацію „Вістей ВУЦВК“. Пам'ятаю лише, що звістка про ту постанову викликала чимало сумнівів та скептицизму серед харківських товаришів. Майже всі вони казали, що українізацію „Вістей“ можна переводити лише ступнево й обережно, що спочатку треба давати в них лише частину матеріалу українською мовою і т. и. Але ми вже на досвіді тоді переконалися, як мало виправдувало себе „двоязиччє“ в періодичних органах, отже загальна ухвала тих товаришів, що їм доручено було працювати у „Вістях“, зводилась до цього: одразу почати видавати газету виключно українською мовою.

Це було не легке завдання.

Коли ми вперше прийшли до помешкання редакції — на вулиці К. Лібкнехта, 14, ми не застали там ні технічного персоналу, ні запасів матеріалу — нічого, ніякої спадщини. Ми мали не продовжувати видавання органу що вже існував лише іншою мовою, але

утворити цілком нову газету, і то відразу, без перерви й підготовки. Попередній редактор російських „Известий“ та його співробітники, памятаю, з жалем уступали нам спорожніле помешкання: вони не вірили, що нам скоро пощастить утворити нову велику українську газету, замість припинених „Известий“.

— Коли ж почнуть виходити ваші „Вісти“? — питали вони.

— Завтра, — твердо відповідав т. Блакитний.

Це здавалося неймовірним. Але газету справді створено за один день. Вона вийшла на другий день з новим матеріалом, українською мовою й у тім самім розмірі, що й „Известия“.

Це була перша перемога. З того дня газета виходила регулярно що-дня. З такою ж твердістю керував т. Блакитний „Вістями“ на протязі 5 років виконування ним редакторських обов'язків. І в значній мірі його енергії ми маємо завдячити, що „Вісти“ стали таким значним фактором у громадським, політичним і культурнім житті Радянської України.

* * *

Про ролю т. Блакитного в розвитку пролетарської літератури, в організації Спілки Пролетарських Письменників ГАРТ, у загалуванні ідеології творців революційного мистецтва в пролетарському дусі — про все це, може, треба було б найбільше написати. Але так недавно ще провадив він ту роботу, так трудно призвичаїтись до думки, що ця його праця вже перервалася, що якимось не сила писати про це спогади.

Які ж тут можуть бути „спогади“? Це ж сучасність, жива й актуальна! Я навіть не здивувався, коли довідався, що, вже прикутий безнадійною хворістю до ліжка, т. Блакитний продовжував ще інструктувати гартівців і листами й особистими розмовами (у хвили, коли він був здатний говорити) з товаришами, що відвідували його. Вже на порозі домовини він турбувався про те, що Гарт не має сталого помешкання. Як і перед тим, як хворість звалила його з ніг, так і після того, вже в шпитальному ліжку, він реагував на всі суперечки й дискусії в літературних колах і в першу чергу дбав про додержання твердої ідеологічної лінії творцями українського пролетарського мистецтва. До всякого роду ідеологічних відхилів він був гостро-нетерпимий, і це не раз на собі відчували ті з товаришів по літературній праці, які таких відхилів, збочень, невитривалости допускались.

Але, з другого боку, трудно було б знайти більш лагідного, терпеливого в інструктуванні старшого товариша, ніж тов. Блакитний, для дебютантів на мистецькому полі, молодих пролетарів чи незможників. Він помагав цій початкуючій молоді вибиватись „у люди“.

друкував і приміщував по різних виданнях її твори, допомагав їм порадами, підтримував їх морально, а коли міг, то й матеріально. Щоб мати уяву про його ставлення до початкуючих поетів - незможників, що скніли, майже ніким не примічені, десь по глухих кутках, досить згадати хоч би статтю т. Блакитного (підписану Вас. Гарт) у № 1 харківських „Шляхів Мистецтва“ за 1922 р. — „По чорноземній борозні“. Ось яким закликом до міського пролетаріату закінчувалося ту статтю:

„... Придивися, допоможи, довчи „недовченого“, виведи на широкі простори творчости комуністичної культури отих Крис, Роговенок і ще сотень і тисяч таких самих талановитих, але розірваних між двома душами дітей селянської голоти“.

Це писалося тоді, коли „Плуга“ ще не було й селянські письменники були розпорошені.

І сам він, т. Василь Блакитний, перший виконував цей заклик. Колись історики пролетарської літератури на Україні освітлять належно ролю т. Блакитного в творенні цієї літератури, в керівництві нею. Наша ж роля — його сучасників — повинна зводитись до збирання матеріялів для цієї праці, до уважливого, ґрунтовного опрацювання їх.

І. МИКИТЕНКО

ЛЕГЕНДАРНА ЛЕГЕНДА ПРО ТЕ, ЯК ВУСПП ІШОВ У ГРОБ АБО ЯКОЇ Ж ЙОМУ ПО ПРАВДІ ТРЕБА ФЕДЕРАЦІЇ

Коло млина, коло броду...

I

Легенда, як бачите, слово не українське. Більше того: воно латинське. (Попереджаю, що цілий час мушу триматися наукової об'єктивності. Латинське, значить латинське).

Отже слабкі на центральну нервову систему, краще відразу приготуйте розчин броду (N. B. Ложку після їжі!). Незвиклі байдуже сприймати зворушливі речі, майте під руками урни для сліз! Або інший посуд. Всі — зробіть пристойний для такого випадку (скорбний) вигляд (згадайте хоча ж би, як помирала ваша рідна бабуся): адже нині ходить о те, як до чортів на виринки йде не хто інший, а сам бідолаха ВУСПП. „Боже мій, боже мій“, як сказано в святому писанні („Одвертий лист до В. Коряка“). До чого ми докрутилися!..

Почнімо.

Отож у тридев'ятому царстві та в тридесятому государстві, в країні бездоганної, як жало скорпіона, літератури, в країні високих інтелектів і найвищих митців могутнього слова, слова шляхетного, як вуса незрівняного Обсерватора...

Дозвольте на хвилинку перервати період. Пам'ятаєте у Пушкіна:

... Он по когтям узнал меня в минуту,
Я по усам (чи то пак, по ушам) узнал его как раз...

... як вуса незрівняного Обсерватора, з виправкою відданої Республіці військової людини, —

— в такій далекій країні з'явився...

Хто?

— Оймі, ви вже вгадали. З'явився ВУСПП: на лихо та на „іздержку революції“.

„Кескесе“ ВУСПП, висловлюючися чистою французькою мовою?

Ах! Не нам говорити, не вам слухати. В країні, де все, що треба оспівати, давно вже оспівано „вільними перами“ і, відкиньмо зайву скромність, оспівано лунко, сміливо (купуйте, рекомендуйте!!! — „запашне і прекрасне, що дає доба Великих Пролетарських Революцій“) — і ви зрозумієте, що в такій країні Спілці пролетарських письменників ВУСПП нічого робити. Тут ця сцілка є просто... „іздержка революції“, висловлюючись попереднім терміном. Monsieur, як вам подобається цей термін?

Та, не зважаючи ні на що, цей неможливий ВУСПП таки з'явився. Власне —

„саме це „Красное солнишко“! Для нього власне й „ВУСПП“ було створено. Чи може Ви будете заперечувати мої твердження? О, ви не будете заперечувати, а просто назвете мене націоналістом“...

Це було взимку 1927 року в січні. Мороз, сніг, розумієте, і інші тяжкі прояви нашої переходної доби, доби диктатури пролетаріату. Особливо мороз! Він літерально йшов поза шкурою.

І от, уявіть собі таку „симпатичну“ картину ха-ха-ха: зібралось кілька „пролетарських письменників“ і давай, і давай, і давай:

— Обмундірованіє нам!

— Чоботи нам!

— Та щоб забруднені! Чуєте, щоб забруднені!

— І рожеві окуляри нам! На десять, на сто діоптрій окуляри!

— Дайош!!!

Ви здається неймовірно хитаєте головою? Цеб-то ви просто не вірите??? Та перечитайте ж стенографічний звіт першого всеукраїнського з'їзду... їхнього з'їзду.

Але що „дайош“?... Що „дайош“, коли увесь цвіт нації, увесь нерв пролетаріату вже до них було зібрано в Пристойну Організацію... ви мене розумієте? Отже письменників у природі більше „не водилося“.

Та, не знайшовши письменників, ці літературні „потешні“ створили Всеукраїнську Спілку пролетарських письменників...

— Нонсенс? Ая! Нонсенс. І єдина втіха, що ВУСПП (бром!), що він, як тільки народився, то вже й видно було — не житиме. Це всім нам було ясно.

Я спробую в міру сил змалювати вам ці „залізни“ (хі-хі) „когорти“. Уявіть собі Коряка, Сосюру, Івана Ле, Коваленка, Долєнга, Микитенка („генписаря“ хо-хо-хо), Миколу Терещенка, Кундзіча, Усенка, Первомайського, Савченка, Загула, Смілянського, Жигалка, Кириленка, Шмигельського, Забілу, Кулика І. Ю., Піонтек, Антона Дикого, Косяченка, Донченка... etc... Ху! Уявіть: у кожного на голові, на руках, на ногах дві, три, чотириста пар рожевих окулярів („рожевий оптимізм“) і під пахвою подібне до

списа „пролетарське“ перо. І ото надівають рожеві окуляри, сідають і пишуть. Очі горять, в кешнях шматки бетону й заліза, в других кешнях ідеологія. Сідають і пишуть.

Боже мій, боже мій! Коли б вони були письменники, чуєте: письменники! (на цім слові я дозволю собі вдарити себе в груди і одночасно лягнути копитом, може пощастить зачепити якого вуспівця¹⁾), коли б вони були справжні українські письменники, то для чого їм треба було б робити ВУСПП? Хіба вони не могли б подати заяви до Пристойної Організації?

— Цеб-то ви хочете сказати, що вона, і тільки вона, може видати мандат письменника?

— Еге ж, еге ж. Боже мій, це ж так ясно. Так ні, їм треба було робити ВУСПП.

Ну, ясно що не житиме...

Так і сказала Пристойна Організація:

— Не житиме. І вуха великі, і „бойке“ таке надприродно. Ні, не житиме.

Так і сталось. Проходить час. Бах! Провалився ВУСПП. Провалився, сердега, і почав видавати журнал „Г а р т“. Як заглянули ж ми в перше число, бож-же мій!

„Воно має 145 сторінок дрібного друку і, крім того, починається з „Екрану віків“ В. Поліщука“... Як заглянули далі, а там на одній сторінці „зненависть до пролетаріату“ (ага, ага!) на другій „столипінський отруб“ (піймались таки голубчики!), на третій „печатне мило“, на четвертій — „колгоспи з молотка, як совість злодія“ (ну... ну, контр же, контр же революція!), на п'ятій, — „глевкий чорнозем, сирени й брудні селянські чоботи“.

Думали, помре відразу. Навіть консіліум сказав:

„Ми не без жалю констатуємо перший провал ВУСПП'а і знаємо, що за ним неминуче, як невблаганна смерть, прийде другий і третій“.

Так сказав консіліум Пристойної Організації.

Одне слово — зненависть до пролетаріату, через яку просто неможливо Пристойній Організації віддавати

„найкращі свої сторінки на висвітлення того запашного і прекрасного, що дає доба Великих Пролетарських Революцій“ („передплачайте, купуйте, рекомендуйте“...²⁾)

Ясно? Помре! Безперечно помре, „неминуче, як невблаганна смерть, прийде другий і третій“...

¹⁾ Автор не раз спостерігав цей спортсменський прийом у своїх противників. Дійсно, ВУСПП, якому автор співчуває, так він мабуть і помре, а не вивчиться цього „прийому“. Артистичний прийомчик...

²⁾ Знов таки з того самого плакату Пристойної Організації, дуже розповсюдженого, що ви його мабуть читали на стінах.

І що ж ви думаєте? Так і вийшло! Проходить час. Бах! Другий провал. Трах! Третій. Шарах! І четвертий... (з'явився другий орган ВУСПП „Красное слово“... „Красное солнышко“, хехехе... З'явився третій орган — „Літературна Газета“ Трах - тарарах! З'явилася ще й Бібліотека ВУСПП).

Всі ознаки агонії.

Цілком зрозуміло, що ні одного журналу Пристойної Організації не вийшло за той час без відповідного освітлення цього „уморительного“ процесу, а саме:

— як ВУСПП ішов у гроб.

О, Пристойна Організація відколола не один дотеп, та який дотеп! Пригадуєте, як Обсерватор, цей незрівняний ні з чим Обсерватор, „прокотився“ „по часті нових штанів“ і подав ще й інші „несистематизовані поради молодим белетристам“, що вкладалися в 15 пактів і „крім того“ пакт І говорив: „Перш ніж писати — подумай“?.. Словом, не один дотеп, від якого всі члени Пристойної Організації літерально лягали зо сміху.

Отже тепер вам мусить бути ясно, що ВУСПП нарешті не існує... Власне не те щоб зовсім...

Але нехай - но спробує існувати! Ви мабуть не знаєте, що сказала Пристойна Організація в своєму журналі (№ 5, стор. 155)? Справді ви не знаєте?!.. „Фідонк“, треба ж знати такі речі. Це ж... зразок культурності, божественний запах слова, шляхетного, як сама шляхетність + тисяча обсерваторів і один „предводитель“ Пристойної Організації! Ви кажете, що більше любите бойовища биків? І що вам подобаються тореодори? Пусте! Я вам кажу, що ваші рогаті тварини і всі веселі тореодори „in corpore“ не здатні задовольнити вас і на 1%, якщо ви справді є прихильник „бон-тону“, що ми його зараз вам продемонструємо.

Слухайте:

„Якщо під пролетарськими організаціями треба розуміти ВУСПП, а за марксовську критику правитимуть Машкін, Долєнго, Савченко“... (Зверніть увагу на блискучий початок періоду! На правильність „постановки“! І читайте сміливо далі):

... „то ми їх будемо бити, бити аж поки у них не вистачить охоти (!!! І. М.), покривати своє безголов'я дешевенькою демагогією у християнській мантиї слинявого фарисейства“. Ну? А ви ще смієте вихвалити якихось рогатих тварин, що ніби можуть дати подібну вітиху. Та ніколи!

„Вперед, діти мої, орли“!.. Ось що треба сказати (і тільки це!) авторам наведених рядків, понюхавши з їхніх рук цього „запашного й прекрасного“ букета культури, лояльності, революційності й нечуваної „етичності“. „Вперед, діти мої, орли“, — треба

сказати, щоб Пристойна Організація відчула (відчула!!) що вона не самотня, що дехто з нашого симпатичного суспільства підтримує її з справжнім ентузіазмом. Підтримує і вже загодя розв'язує гаманці — купити квитки на чергове „ізбієння младенців“...

„Передплачуйте, купуйте, рекомендуйте“ !!!

Пристойна Організація мусить відчуті підтримку. А вже що до консолідації сил, якими вона оперуватиме в борні з ВУСПП'ом, то будьте певні! Тут притягається все живе, все придатне „носити зброю“ для використання в подібних випадках.

Жодного автора, що сидів би склавши руки, коли йде „ізбієння младенців“! — ось девіза Пристойної Організації. Та що там живого автора. Ясно! Не тільки живих, а й мертвих (мертвих!) і ненароджених ще родичів і добрих знайомих „можна і слід“ мобілізувати, поставити в лави борців за нову культуру, за ідею, за прогрес.

Це блискуче доводить в № 5 журналу Пристойної Організації (стор. 109) прибитий горем і пісками мандрівник до Червонограда. „Можна і слід“. І він не жахається у відповідному випадкові викликати з гробу прах рідної матери.

„І підвелась тоді з гробу моя многострадальна матуся* і, вся завітчана в колоски вівса й воронців, схилившись, на вухо промовила:

— Сину мій, дитя моє дороге! Ти так міцно спиш, що мені боязко за нашу хату. Повернися на другий бік.

... — Так, так. Під зливу найстрашнішої свистопляски я міцно й солодко спав, що аж двигтіли стіни й шибки селянської хати. І я засміявся. І разом зі мною засміялося сонце, що вже підіймалось на сході“...

Так-с. Що й казати, ми співчуваємо авторові, але він сам винен. Навіщо було пити стільки самогону? Та „крім того“ ви бачите зірку (*) біля слова матуся і справедливо жадаєте пояснень. Їх дає сам прибитий горем мандрівник до Червонограда:

*) „Застерігаю т. т. критиків: Мова тут іде не про нььку—

Україну, а про П. О. Сенченкову, яка, згідно з виписами натальївської сільради, померла 26. І. 1926 р.“.

Ну, то це инша річ... Тепер вам ясно, що ви помилилися і вам соромно в такому разі не за „дитя“, а за себе. Хай би вже пам'ять мертвої прикрашували сами колоски вівса й воронців, аніж до них ще пристосовано й полемічну зірку (*), над якою ви так не до речі замислились.

Та щоб розвіяти ваші невеселі думи з приводу цього зовсім нового „прийому“ (O, tempora, o mores!), дозвольте звернути вашу

увагу в інший бік, а саме на те, хто ж це виробляв „найстрашнішу свистопляску“, що спричинилася до таких сумних наслідків.

Боже мій, це знову вуспівці!

„І коли я впав на сіно,— пише мандрівник,— мені приснився сон (ще раз: на що було пити стільки самогону? І. М.): товариші Коряк, Микитенко, Кулик, Шмигельський, Коваленко й Забіла, ставши навколо мого ліжка й узявшись за руки, кожен окремо і всі вкупі суворо, як середньовічні саванароли, гукали:

— А що, а що, не ми казали? Хіба казали не ми?“

Так гукали саванароли з ВУСПП (і на що було стільки пити?), розмахуючи мабуть „пролетарськими“ перами і страшними пазурами, якими вони до того ще мабуть ірвали на собі довгу шерсть, що їй годиться бути на тілі цих джентльменів вуспівського походження...

Посоромимось тут наводити дальші уступи, про голі коліна, що їх розпалений кошмарами червоноградець (після сьомої чарки) висипав на голову товарища Сосюри, одного з найулюбленіших поетів нашої Республіки. По-перше, ми мусимо згадати, що Сосюра є автор вогненої відповіді фашисту Маланюкові. По-друге — нам ясно, з якою „ловкістю рук“ червоноградець проробив свій знаменитий фокус, вихопивши з давньої поеми Сосюри один рядок. І по-третє... З пошани, звичайної людської пошани до мертвих, що їх ми не наважуємось підіймати з гробів для полеміки між живими.

Одначе, проминути „найстрашнішої свистопляски“ ми все ж таки не можемо. Бо ось що гукали згадані бузувіри вуспівці:

„Кісі їх, рви, хапай, шматуй, роздирай, щоб „мокро й гаряче“ стало на тому місці, де... підносились угору скандалезні ваплітянські Вавілоні й Содоми“.

Ах! Після цього не треба розводитись. Бо вам і так остаточно розвиднилось. Зійшло сонце і воно весело регочеться над трупом ВУСПП'у, який пішов у гроб і, сподіваємось, не насмілиться видати 8 число свого журналу „Гарт“.

.....
Яка неможлива туга! За вікном похитуються лихтарі і десь під мостом глухо стугоняють вагони.

Впасти б грудьми на один з цієї холодної гори і линути, линути за дальні семафори, щоб не збирати цих „легенд“ і не чути їх і не читати в журналах шановної організації. Бо їх така чорна сила, що треба мати терпіння голяндського єзуїта Болланда, щоб зібрати їх в нову „Acta sanctorum“, якій би й назву треба б дати модернізовану, хоч би „Acta Hnusorum“. Але ні здатностей, ні терпіння його я не маю,— це мені добре відомо.

Та хто ж тоді піде за гробом ВУСПП'у?.. Отже, хоч у серці неможлива туга, але ноги мої і спина не гнутья, голова ще не

падає на груди; ні, вона вперто дивиться, як похитуються в передсвітанні одинки лихтарі.

Значить, перейдім до другої частини.

II

Любі товариші, я почуваю, що „легендарна легенда“ згубила свою легендарність.

Так, вона згубила її, зачепившись легким крилом за тяжку реальність, а саме — за скандалезні ваплітянські Вавілоні й Содомі.

Тут вона впала й розбилась. Я дивлюся на опереточну парделяну її розбитих крил і думаю:

— Все пропало. Одна необережна цитата з журналу Пристойної організації — і ви вже знаєте її ім'я:

— Вапліте.

Таким чином гра в темну на цьому місці скінчилася. Надалі мусимо облишити таємничий тон і звати Пристойну Організацію її справжнім ім'ям.

До речі, вона заявляє в плакаті, який ми вже мали нагоду цитувати („купуйте, рекомендуйте“), що вона „найбільшу звертає увагу на ідейне переустаткування суспільства в напрямку комуністичного світогляду“ і „проти всіх інших“... „найменше дбає за свої групові інтереси“.

І це прекрасно! Це видно вже з самого плакату.

ВУСПП теж — „в напрямку комуністичного світогляду“, отже це майже по дорозі.

— Чудово! — кажете ви, але до чого тут „коло млина, коло броду“, що стоїть на початку „легендарної легенди“? Адже воно мало відіграти роль мото? Чи якраз навпаки: пустити нам туману в вічі?

Ви вгадали. Туману. Саме для того ми й не написали другого рядка, щоб зараз зробити вам приємний сюрприз:

... Два голуби пили воду...

Перший голуб, ви знов таки догадуєтесь — Вапліте. Це той голуб, що, так би мовити, першим почав пити воду. Пив він її (H₂O) щось довго, років зо два, і буркотів.

Другий голуб, пробачте на слові, буде ВУСПП.

Перший — єгипетський, він каже декому „супруг“. Другий, як доведено талановитим червоноградцем, фахівець у галузі „найстрашнішої свистопляски“. Отже, навряд чи й можна його віднести до голубиної породи. Одначе і він (і він!), як бачите, „коло млина, коло броду“, і теж не від того, щоб хильнуть.

Тоді перший голуб буркоче до другого:

— У гроб! У гроб!

Він дуже симпатично це буркоче, але другий голуб, цей відомий фахівець „найстрашнішої свистопляски“ і „шапкозакидательства“, надимає воло, розстобурчує крила з справжніми перами і сердито відповідає:

— А раньше?

— ??

— Чи не скучив ти сам за покійною бабусею? — І продовжує хлестати ту ж таки акву, чи то, пак, H_2O .

— Гур, гур! — вигукує тоді перший голуб. — У гроб, кажу тобі, раз так. У гроб! Моя H_2O ! Не смій, а то боротимусь за допомогою не Hydrogenium-Оxygenium, а сірчаного водню ¹⁾.

Словом „і делом“ — становище досить безпорадне. З одного боку, погрози першого голуба перейти в хемічний наступ, а з другого — не суп, а свіжа вода, від якої другий голуб через своє „шапкозакидательство“ ніяк, ніколи і ні за що не відмовиться.

І тут ми саме й підходимо до того розділу, де треба рішуче кинути жарти й почати серйозну розмову. Мені особисто здається, що ця розмова має починатися так:

— Гаразд. ВУСПП ізнайде в собі стільки громадської мужности, щоб подарувати Вільній Академії пролетарської літератури її не симпатичні жарти. А симпатичні навіть прийме за науку і цілком серйозно (без єхидства!) подякує. Але він (ВУСПП) мусить звернути увагу шановної Академії на той сумний факт, що запах H_2S все-таки йде і саме від деяких її прийомів боротьби.

— Zum Beispiel? Ну, хоч би від методу паплюжіння (планового!) окремих громадян, що належать до многотрадального ВУСПП'у.

Слово чести, Академія дуже влучно, в особі шановного її президента т. Миколи Куліша, заявила:

„Подумайте тільки — журнал „Вапліте“ „непочтительно вирізівся“ про ВУСПП — га?!“

Це, можна сказати, хвятько! Просто в жилу. Бо й справді, ВУСПП аж ніяк не нагадує нам мімозу. (*Mimosa pudica*?) Навпаки, це досить „уредна“ істота з добрими зубами і з симпатичними кулаками. Отже він, ВУСПП, може, на нашу думку, скорше сказати:

— Зачіпайте мене, зачіпайте. А там, мовляв, видно буде. За „последствия“ мовляв, „не ручаюся“.

Виходить... Що ж виходить? Що ніяк Академія не може сказати: „Da ist der Hund begraben“.

Між иншим, що до чужих мов. Ми знаємо жорстокий закон конкуренції. І тому ми розуміємо: що і як би ми не зробили, що і як би ми не сказали — наша супротивниця Вапліте „буде мусила“, як каже В. Гадзінський, обвинувачувати нас в епігонстві. Цей

¹⁾ Рецепт подає той же таки І. Сенченко після „Подорожи до Червонограду“, де — сім чарок самогону і міцні люди.

закид вона зробила ще І Всеукраїнському з'їздові пролетарських письменників і від того часу — „кажінний раз на евтом місці“. Через це ми остерігаємося вживати французької мови, хоч би в таких гомеопатичних дозах, як це робить наша супротивниця. Коли ж нас буває прорве (буває!), то ми хоч транскрипції додержуємось нашої рідної, як це ми зробили з чудовим „кескесе“. Все-таки менше епігонство. Зате... ми дозволимо собі іноді пустити не французького „арапа“, а навпаки — німецького. Адже супротивниця ще такого не пускала? То ми спокійні продовжуємо.

Виходить, товаришу Куліш, що справа не в мімозі і „непочтительних“ до неї дотиках. І навіть ще конкретніше: ВУСПП не налив, до якого не можна торкнутися. Це річ без будь яких „размягчений“ всередині, отже — „виражайтесь“ як хочете — не лопне.

А от уже, коли справа доходить до „заїкуватої скоромовки“, „слинявого фарисейства“ і інших „парламентарних“ виразів на адресу громадян (ім'я рек) з метою скомпрометувати їх особисто, за всяку ціну! Навіть закидаючи іноді вуспівському громадянину, таку річ, що ніби він, особисто він, ненавидить пролетаріят... (Боже мій, до чого ви докрутилися, до чого ви дополемізувалися!), то ось тут, розумієте, шановний товаришу Куліш, починається вже не тільки нечесна полеміка, а простісіньке, некультурне... словом, ваплітянам, що так роблять, треба знати, як це зветься. Чи не взяли б ви, товаришу, на себе труд сказати їм, як це зветься?

„Крім того“ (коли йти шляхом особистої компрометації), єсть іще й інші методи, трохи легші. Наприклад, ваплітяни в своїх статтях і „обсерваціях“ можуть викрити перед суспільством ще й такі, розумієте, хиби вуспівців:

— А в вуспівця Зет — драні черевики. Ага! (Про нові штани Обсерватор ваш уже „своєчасно“ писав, даючи поради молодим белетристам. Отже штанів краще не зачіпати, щоб не повторюватись). А в „ігрека“ (або просто — в „грека“!) погані губи і при тому один зуб свистить...

Und so weiter...

Так ось: як хочете, а ми проти. Хоч нам, як то кажуть, і не женитись удруге, а все ж таки „невдобно“ перед суспільством: зуб свистить... Ні, це все-таки не полеміка. І зовсім це не науково.

Да, про науку, що „починається там, де кінчається студія про будову сонета і де їхнє місце заступають Сократ, Бекон, Шекспір, Дідро, Ламарк, Гайне, Гегель, Дарвін, Маркс, Ленін, Тутковський...“

Цю істину з помітною дозою демагогії „ізрек“ т. І. Сенченко в своєму „Зачарованому колі“ („Вапліте“, № 5).

Та, відкинувши демагогію, ми говоримо :

— Ви маєте цілковиту рацію, вельмиповажаний академіку. Цілковиту. Тільки чи не здається вам що — „Das ist eine alte Geschichte“? Чи може ви думаєте, що це ваш світлий розум перший додумався до подібних откровеній? Тоді, коли ви так думаєте, то як нам узяти назад свої слова не про „помітну“ дозу демагогії, що ми її в вас підозрювали, о ні! а про кінську? Ми не можемо цього зробити, хоч і як щиро цього жадаємо. Бо справді: де ви бачили такого дурня, щоб пропонував замінити Гегеля „наукою віршування“ або „складання драм“? І хто вам дав, т. Сенченко, право кидати літературній молоді таке тяжке обвинувачення, що змивається не „плювком“ а хіба кров'ю:

„Талант“, що дало вам суспільство, ви, боячись поворухнути мозком, любісінько зарили в землю. Мислення ви ототожнюєте з ерессю. Закон: аналізую і творю — ви підмінили сліпим „вірую і ісповідаю“. Замість ланцета — ви орудуєте ладаном. Роблю і помиляюсь і в роботі шукаю синтезу, ви одкидаєте, як щось неприпустиме, бо для цього треба знання і мужність, але у вас нема ні того, ні другого. Боротьбі мистецькою зброєю ви протиставляєте закулісні інтрижки, плювки, кулачну розправу і інші методи, що так прекрасно характеризують ваше, з дозволу сказати, літературне обличчя“.

Та ви хоч здавали собі справу в тім, що ви говорите, ви, громадський Обломов із Вапліте, що крім своєї організації і кабінету, в якому пишете свої „Записки Холоуя“, на решту плюєте „с висоти семіетажної колокольні“, закінчивши радянську Вищу Школу і обрісши сальцем науки. Вам тяжко „поворухнути мозком“, щоб уявити собі (тільки уявити!), в яких умовах і як героїчно працює та молодь, що на неї ви каркаєте, ніби вона зарила в землю свій талант. Вона кров'ю харкає! Не будши в ВУЗ'і, як ви, ця молодь самотужки перечитує тисячі сторінок того самого Гегеля. Коли ви були студентом ІНО, то ніякий же нахаба не плював вам в обличчя за те, що ви ще не перечитали Сократа, Бекона, Шекспіра, Дідро, Ламарка, Гайне, Гегеля, Дарвіна, Маркса, Леніна, Тутковського... Чи може хто плюнув? Скажіть — і ми його заплямуємо презирством.

Чого ж ви тепер, через рік, як улаштувались на спокійніше життя й схопили вершечки науки, вже стаєте в карикатурну, ганебну позу „облічителя“ і белькочете про те, що молодші від вас „вірують і ісповідають“?

Так, молодь „вірує“ — в свої сили і „ісповідує“ — мабуть те, до чого ви ще не доросли з своїм знанням Сократа, яке молодь переросте в найближчі роки. Бо вам і не снилося працювати стільки, скільки працює вона, ця героїчна молодь. 18 годин на добу! Ось її „норма“

Чи може ви думаєте викрутитись, зваливши всю провину на „Літературну Газету“, що надрукувала: „треба примусити нашу молодь перечитати античних класиків“. Ні, ви не викрутитесь, „раз'ярьонний“ „трибуне“!

Ви, „іспівшій до дна чашу мудрості“, перечитали ви всіх античних класиків? Ви не могли цього зробити досі, коли ви не були куркулем. А ми віримо, що ви ніколи ним не були і тільки тепер починаєте окуркулюватись, засвоюючи разом з тим „прийоми“, гідні пера Донцова або Маланюка. Дуже швидко! Ви може встигли тільки засвоїти назви та імена авторів та перечитати дещо з того, що написали ті вчені, яких ви з ловкостю, „вартою кращого призначення“, нанизали на своє полемічне перо. Чому ж ви „дозволяєте“ собі сумніватися в тому, що, припустім, тов. Клоччя (робітник, який, на жаль, не потрапив до ВУЗ'у) читає не менше вашого? Чи може Ви скеровуєте цей закид на адресу „претензійних метрів ВУСПП'у“... Загула, Савченка, Коваленка?... Тоді це просто... Шановний товаришу Сенченко, у ВУСПП'і немає „метрів“ і „нізшого сословія“... Шукайте цієї диференціяції десь в інших місцях. І взагалі:

„Нельзя лі для прогулок
подальше вибратъ закоулок?..“

Ви бо приходите не як друг, а як ворог з кулачною розправою, плювками і закулісними інтрижками, і все це нині прекрасно схарактеризувало ваше обличчя. Ми вже чули подібні обвинувачення: „Мислення вони ототожнюють з ерессю“ і т. д. Ці обвинувачення до цього часу йшли від білогвардійської еміграції то-що. Тепер їх кидаєте нам ви, член Вапліте Іван Сенченко, що зве себе радянським письменником. Що ж, „поздравляєм“! Але не забувайте, що подібні „фразочки“ ВУСПП не може взяти на самого себе. Громадський суд, а не ВУСПП може тільки показати вам, до чого ви дополемізувалися, куди вас допровадила ваша „вченість“...

Але ще хвилинку. Щоб не відривати вас надовго від Дідро і Гайне (нам то бачите однаковісінько — все одно ледаря корчимо, „не поворухнувши мозком“, а ви ж людина „зайнята“), ми вас тільки порадуємо. Бо ось ви маєте цілковиту підтримку і „поощреніє“ від тов. М. Куліша:

„Чи маю, наприклад, я особисто відмовитись від нетовариських і неетичних метод і засобів полеміки з пролетарськими організаціями і марксивською критикою?“

Питає себе не „метр“ Вапліте, а її президент і автор „Критики чи прокурорського допиту“ („Вапліте“, № 5, стор. 155). І відповідає багато вже „пристойніше“ за вас:

„Якщо під пролетарськими організаціями треба розуміти ВУСПП, а за марксивську критику правитимуть Машкін, До-

ленго, Савченко і якщо ВУСПП вважає свою полемічно-прокурорську (??? І. М.) скеровану проти Вапліте літературу (де і що саме друковано в „Гарті“ проти Вапліте, крім статті „Рецедиви вчорашнього“, що явилась вимушеною відповіддю на статтю „Наше сьогодні“, друковану в „Вапліте“ N 3? І. М.) за товариські „етичні методи і засоби полеміки“, то ми їх будемо бити, бити, аж поки у них не вистачить охоти (?? І. М.) покривати своє безголов'я дешевенькою демагогією у християнській мантиї слинявого фарисейства“.

От оце инша річ! Воістину, мерсі. Принаймні, не тільки чуєш ясно і конкретно „отеческій“ голос, а навіть уявляєш, як автора цієї „достойної“ відповіді трясє пропасниця, як пальці йому хрустять в суглобах і стискаються від спорзного хотіння (бити-бити! Спасати Вапліте? Чи як?). І уявляєш, як вся його повна „культури і вишуканости“ утроба вже не „бурчить“, а захлинається чуттям зверхности над своїми ворогами вуспівцями.

Отже ви ще й не довчилися, товаришу Сенченко! Є повна радія взяти ще кілька „екзерсисів“ у товариша Миколи Куліша.

От така відповідь нам „да подобається“.

Принаймні, бачиш, власне відчуваєш „нутром“, із ким ти маєш справу.

Між иншим, дозвольте запропонувати: є ще подібна хвороба „бері-бері“. Прекрасна хвороба, розповсюджена в Китаї особливо. Від неї теж крутить пальці, звертає набік в'язи і нарешті китаець іде „ad patres“. Чи не засвоїти б вам, шановна Академіє, дещо й з цієї симпатичної „бері-бері“? Хоч вона власне на ґрунті відсутности вітамінів. Але „бити-бити“ мабуть теж. А коли не вітамінів, то чогось подібного, може й ендокриного. На всякий випадок не завадить до Сократа включити в список ще Плiнiя, Bordeu — цього неодмінно, як основоположника... віталізму; також Клод Бернара, а особливо і обов'язково — Weil'я з його „Die innere Sekretion“, книжка є на французькій мові також... В разі французьке видання Weil'я розкуплено, беріть Peritz'a (не змішуйте з Перецом, Шолом Алейхемом і Менделем Мойхер Сфорим!) — цей Peritz жодного відношення до єврейської літератури не тільки в ВУСПП'і, а навіть у всесвітньому масштабі не має. Це той, що „Einführung in die Klinik der inneren (знов таки „inneren“!) Sekretion“... „Обратно“ — Sekretion...

А тепер, коли ми „очистили“ власне сумління, виконавши обов'язок гуманної людини, дозвольте пустити трошки патосу і нарешті гукнути авторам „бити-бити“:

— Вперед, діти мої, орли!!!

І на цьому остаточно переконати противника, що його argumentum baculinum нам таки подобається.

Противник мовчить.

Отже —

— argumentum ex silentio — він переконався.

Тоді дозвольте ще нам сказати, що нам не подобається.

Нам подобається не (як сказав би на нашому місці батько „Нової Генерації“ Михайль Семенко) — далші відповіді Миколи Куліша. Бо вони тільки заплутують справу, що вже була набрала такої чіткості.

Та ей же:

„На друге запитання: як ставиться Вапліте до однієї з основних директив — підготування ґрунту до утворення федерації революційних письменницьких сил України.

Якщо ВУСПП (класичний початок! Не „якщо Вапліте“, а „якщо ВУСПП“... І. М.) думає скористатися з цієї постанови, щоб ще сміливіше обходити в своїй літературній політиці п. 14 резолюції ЦК ВКП(б): „Поэтому партия должна высказаться за свободное соревнование различных группировок и течений в данной области. Всякое иное решение вопроса было бы казенно-бюрократическим псевдорешением... Партия не может предоставить монополии какой-либо из групп, даже самой пролетарской по своему содержанию; это означало бы погубить пролетарскую литературу прежде всего“, то Вапліте, не заперечуючи в принципі ідеї Федерації (Воістину — Danke sehr! Розбивка наша. І. М.) примушена буде витрушувати з ВУСПП'у вже помітні й тепер „казенно-бюрократические“ тенденції до монополії і „псевдорешенія“ питати нас, немов би маючи на це мандат ЦК“.

Ух, а все-таки неясно. Знаєте, шановний товаришу Куліш, тут навіть „християнська мантия слинявого фарисейства“ не підходить. Не влезить у неї ця, розумієте, „щиросердна і проста“ відповідь ваша. Ні. Треба шукати іншого виразу. „Слиняве фарисейство“, зрештою слабо сказано, щоб кваліфікувати цей останній плід вашої, товаришу, дотепности й чесности.

Ага, стривайте. „Дві слові“ ще з приводу чесности взагалі (в полеміці) і зокрема що до псевдонімів. Знаєте, я „не зовсім“ розумію маестро Миколу Хвильового. Коли він пише в „Одвертому листі до Володимира Коряка“ таку, скажім, річ:

„Хіба, скажемо, далекозорий полеміст розшифровує псевдоніми свого ворога? (Де це написано, що я маю п'єсу „Комольці“?). Хіба він не знає, що така розшифровка в очах читача є кулачний аргумент (Verstehen Sie? Argumentum baculinum... Наше підкреслення І. М.) і, як усякий кулачний аргумент, може бути тільки мінусом для памфлета?..

Пробачте, т. Куліш, що я так не до речі вихопився з Миколою Хвильовим, як Пилип з конопель. Він бачите, проти кулачних аргументів... Але ж я хотів сказати, що от, коли маестро Хвильовий провадить таку „підготовочку“, то це значить, що він „пускає туману“ і в сліднуючу хвилину неодмінно відкриє чийсь псевдонім. Ну да, ви нагадуєте мені, що перше гасло М. Хвильового буде „не щади ворога“, а, так би мовити, „чесність з собою“ — це вже гасло другого рядне і не завжди воно — гасло? Розумію, але навіщо ж так швидко? Тут Володимиру Корякові, можна сказати, „нотації“ за „Комольців“, а на другій же сторінці, поряд (чуєте? поряд!) Хвильовий уже відкриває псевдонім І. Ю. Кулика. Бо звідкіля це М. Хвильовому „здається“, що І. Ю. Кулик має статтю „Рецептиви вчорашнього“? *ich bitte su antworten...* Нам іще хочеться запитати й про те, як кваліфікувати його „Одвертий лист до Володимира Коряка?“ Шановний президенте, чи не візьмете ви на себе труд передати т. Хвильовому, що його способи „полеміки“ з Володимиром Коряком страшенно оригінальні... І коли б ми не посоромились ужити його ж метод, то дуже легко, на його ж матеріалі могли б довести, що Микола Хвильовий коли не фашист, то в кожному разі неокатолик і євразієць.

Найтяжчі закиди, що їх зумів зробити Володимиру Корякові автор „Одвертого листа“, зводяться до такого:

Перше страшне і просто „вбивче“ обвинувачення: В. Коряк 1919 року на сторінках „Мистецтва“ не був бездоганно витриманим комуністом, яким він є тепер! *Horribile dictu!* Він навіть не був тоді позбавлений деякого надто романтичного захоплення відродженням української культури в соціалістичних формах. Інкримовану від Хвильового статтю він потім не вмістив до свого збірника „Організація жовтневої літератури“, тим самим відмовившись від неї. Не забудьмо, що це було 1919 року (надаремне т. Хвильовий не використав ще раніших праць тов. Коряка, як от „До брами“. Це однаково було б „чесно“). Володимир Коряк тоді мислив інакше, ніж потім став мислити комуніст Коряк. Який жак!!

Яка безграмотність, щоб не сказати езуїтство — не розуміти цього...

Володимир Коряк дає нам марксивські праці, на яких вчать ся молоді покоління. Але М. Хвильовий „не розуміє“. Він страшенно незадоволений з того, що товариш Коряк є витриманий комуніст і краще за автора „Одвертого листа“ розуміється на марксизмі. Хвильовий робить „ужасно“ хитрий вигляд і каже:

— Ага, ага! Коряк не родився комуністом!..

Це — справді „вбивче“ обвинувачення, і ми не знаємо, як після цього товариш Коряк зможе жити... Рятуює тов. Коряка хіба тільки

те, що, ставши комуністом, дійшовши цієї брами, він і творить і мислить так, як треба комуністові, щоб від нього ми могли вчитися.

А що „рятує“ т. Хвильового? Мабуть тільки те, що, теж ставши (а не родившись) комуністом, він „послідовно“ аж 1925 — 26 р.р. з дуже запізнених націоналістичних ухилів „воздвиг“ собі... цілу євразійську систему думок проти течії. Отож надаремне Микола Хвильовий хоче припрягти тов. Коряка до себе і до своїх однодумців! Цей „приймчик“, як і всі оті, „здається“, що їх він радить побільше вживати; як і всі оті ваплітянські відповіді то-що, ми розглядаємо, як оригінальні, щоб не сказати єзуїтські методи боротьби наших противників проти тих, хто чесно, неухильно і безкомпромісно провадить в нашій літературі правдиву революційну пролетарську лінію, як це робить Володимир Коряк.

Та, вживаючи у боротьбі прийомів старого світу, ви, т. Куліш, і ваші однодумці шкодите не т. Корякові. Ви мабуть розумієте, що тов. Коряк все одно залишиться витриманим комунаром і нашим учителем. Чи ви цього не розумієте? Тоді... ми вам співчуваємо. Бо шкодите ви все-таки собі, своїй організації.

Друге грізне й рішуче обвинувачення полягає в констатуванні у В. Коряка не точної цитації двох уривків з творів т. Хвильового. Не заперечуючи згаданої неточности, попрохаємо проте т. Хвильового пригадати, який текст „Лілюлі“ прочитав він колись прилюдно і чому саме він змінив „пікантне“ місце, що про його згадав тов. Коряк. А наведений т. Хвильовим в „Одвертому листі“ акростих з „Арени“ показує тільки, як глибоко заходять у минуле корні сучасної полемічної „шляхетности“ Хвильового та його однодумців.

А в тім... давайте не втручатися в компетенцію далекого й чужого нам автора „Чесности з собою“ — так буде легше не тільки маестрові, а й вам і т. І. Сенченкові.

Отже повернімось до того абзацу, де ми бесідували про останній плід вашої дотепности. Ми спинилися на тому, що не маємо слів (відповідних слів), щоб кваліфікувати у відповідний спосіб „вищезазначений“ плід. Де ж нам їх узяти? Нам здається — буде найкраще зачекати, доки ви пустите у „світ“ чергове „словечко - друге“ (може навіть ця честь впаде і на „легендарну легенду“). Ми певні, що воно (словечко ваше) буде сильніше від „слинявого фарисейства і заїкуватої скоромовки“, отож ми тоді з нього й скористуємось для кваліфікації вашої ж попередньої відповіді.

Бачте, ВУСПП теж хитрий з біса!

Але справді, по ширості! (Що до вашої відповіді: „Якщо ВУСПП“ etc...). Ну, от „якщо ВУСПП“ не „думає“ (і ніколи не думав) „скористатися з цієї постанови“ і т. ин. Якщо ВУСПП оголошує сам боротьбу проти зажиму однієї організації другою?

Якщо ВУСПП іде з розпеченим залізом проти „душительних“ прийомчиків, скерованих проти нього в надії не дати йому розвинутись і підти далі „на свободное соревнование“?

Якщо ВУСПП нарешті не тільки розуміє краще за будь-кого, що партія „не может предоставить монополии“, а ще сам горить обуренням проти цькування його і його окремих членів і прагне тільки нормальних умов? Нормальних, себ-то таких, за яких мали б можливість працювати „различные группировки и течения данной области“, а не сама Вапліте, що безсоромно і зарозуміло думає: я сіль землі і пуп республіки. Є ще в мене підпупіє — „Марс“; поза цим ніякої літератури і взагалі „нікотих Со-кратов“ не існує. Нема.

Якщо ВУСПП оголосив отакі свої цілком, помітьте, миролюбні, а не імперіялістичні наміри в своїй декларації, друкованій в газетах і в цьому числі „Гарту“, яке ви зараз маєте насолоду читати? А він оголосив:

„Жодного намагання будь-якої організації підмінити собою вільно обраний керівничий орган Федерації. Неухильне виконання директиви ЦК ВКП(б)“ (тієї ж таки директиви, що й вам абсолютно подобається).

Ну? Як бачимо, відповідь тов. Куліша з приводу Федерації на такий випадок не дає жодної відповіді. Так, щоб конкретної. І ми розуміємо, що т. Кулішеві лишається тільки прибрати вигляду хитрого школяра й пробубоніти: *ich bitte Sie mich heute nicht zu fragen; ich war gestern una vorgestern krank...*

Поминаємо далі ще одну вашу „хитро хохляцьку“ (геніяльно-хитру) відповідь, що теж нам не подобається. А не подобається тому, що ви, т. Куліш, відповідаєте нетвердо і приблизно так: а ваш Доленго заїкається, Коваленко плодить „політграмоту“ і у всіх у вас взагалі... бурчить у животі.

Добре. Приймаємо. „Ето верно“... „Всьо верно“... Ви перемогли, ви, автор цієї хитрої з три біса! відповіді: бо після „деяких“ творів членів Вапліте, які мабуть висвітлювали „те запашне і прекрасне“, багато критиків (може й Коваленко теж, чим він гірший Гегеля й Маркса? Клянусь вам! він перечитав таки) змушені були „плодити політграмоту“, а в багатьох із нашого брата довгенько таки бурчало в животі.

Та все ж таки відповідь нам не... Боже мій, знов не подобається.

Поминаємо.

І давайте серйозно. Голубів набік. ВУСПП вважає, так само „Плуг“, так само „Молодняк“, що для забезпечення нормальніших умов праці всіх радянських революційних організацій потрібна Всеукраїнська Федерація.

Вільна Академія теж „не заперечує в принципі ідеї“. І, здається, „приступила до думання...“ Отже, не „дайош Федерацію і нікотих гвоздів“, як каже товариш М. Хвильовий з побоюванням за „гніздо вольнодумців“. А так: яка саме Федерація нам потрібна?

Така Федерація, що захистила б кожную окрему організацію (і ВУСПП також) від знущання і тюкання з боку будь-якої іншої організації.

Тепер: може Вапліте „серчає“ на ВУСПП за його ініціативу? Тоді, може, Вапліте згадає, що вона 1925 року добровільно залишила фронт (адже добровільно?), відрубала від себе „хвіст“ і пішла таким чином, з дозволу сказати, безхвостою всередину самої себе і там („в своїй середині“) почала відтоді тлумачити завдання пролетарської літератури і пролетарського письменника дуже якось своєрідно.

Ну, чим же тут винен ВУСПП? А це, ви ж пам'ятаєте, спричинилося до багатьох неприємних явищ.

Тоді ВУСПП, під глузливі посмішки „всеукраїнського пуза“, виступив (рік тому) на бій за повернення кращих традицій Жовтня в нашу літературу.

І тоді, коли Вапліте саме „ухилялася“, ВУСПП виступив за об'єднання всіх пролетарських письменників України незалежно від мови, якою вони пишуть, і проти... індеферентизму та ухилів Вапліте.

Не „серчайте“. Було. Може навіть десь хтось колись і зойкнув. Але треба пам'ятати, що то — від болю, а не від чогось іншого. Та справа ж ходить не про особисті образи, а про цілий фронт!

Сьогодні ВУСПП зібрав усе, що „проморгала“ Вапліте, все, що виросло і готове щиро творити пролетарську літературу. В своїх лавах він має також і кращих єврейських письменників, що приєдналися до ВУСПП'у на I Всеукр. Конференції євр. пролет. письменників 20. XII. 1927 р. Пролетарські письменники Донбасу радісно зростають у своїй творчості і в відборі кращих своїх сил, свого письменницького активу.

Ось що робив ВУСПП.

Що ж тут дивного, що ВУСПП, розгортаючи й далі свою роботу, прагне нарешті Федерації всіх радянських літературних організацій, кличе до неї, оголошує декларацію, подає ініціативу, власне підтримує, бо вона буквально в повітрі висить цілий час!

Треба не мати громадської мужности, щоб не визнати ВУСПП'у підтримки цієї ініціативи і з різних позалітературних або, краще, псевдолітературних міркувань „гримати“ на ВУСПП „з усієї сили“, ганьбити його і тим унеможливлювати здійснення Федерації, „не заперечуючи принципово ідеї“.

Та ми думаємо, що криза минеться. Ми думаємо, що Федерація таки буде!

І саме така, якої треба чесному, радянському революційному письменникові. Саме така, що захистить його від злив недоброї полеміки, забезпечить можливість розвитку серйозної марксівської критики і широкого поступу революційного художнього слова.

Інакше...

Може бути й інакше. Але кожному ясно, що це „інакше“ буде гірше.

Грудень 1927 р.

Харків

ДЕКЛАРАЦІЯ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ ПРОЛЕ- ТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Десять років минуло від того дня, як на Україні волею мас пролетаріату і всіх трудящих утворено робітничо-селянський Радянський уряд. За цю першу славетну декаду УСРР піднеслась на небувалу в історії височінь державного, економічного й культурного розвитку. Зокрема народилась і в бойовому змаганні розквітла нова українська революційна література.

Та нелегкий і нерівний був шлях нової літератури!

Після перемоги на численних фронтах громадянської війни розпочалася нова боротьба на ґрунті економічного й культурного будівництва в умовах імперіялістичного оточення зовні та змагання капіталістичних приватновласницьких елементів проти соціялістичного будівництва в самій країні.

Наша державність та економіка своєчасно опанували нові, складніші форми боротьби. Але більш ускладнено цей процес відбувався на культурному фронті. Одна з ділянок цього фронту, художня література, особливо боляче відчувала перехід на нові, не звиклі для неї рейки, нові форми творчості і боротьби. Виправдався і на цей раз загальний марксистський закон — ідеологія не завжди йде в рівень з розвитком економіки. Цей закон виявився в надто гострому й не завжди об'єктивному розумінні революційних перспектив, відображення деякими літературними угрупованнями неминучих протиріч переходової доби.

В українській літературі почали розвиватися чужі пролетаріатові настрої занепадництва, індивідуалізму, кастової відокремленості, тенденції протиставити пролетарському інтернаціоналізмові обмежені націоналістичні теорії.

На ґрунті цих загрозливих ухилів постала гостра літературна дискусія, що набула згодом особливого політичного значіння.

Комуністична Партія (більшовиків) і на цей раз своєчасно сигналізувала небезпеку на літературному фронті, і на цей раз допомогла українській літературі своїм керівництвом, подавши в низці документів генеральну лінію дальшого творчого розвитку літератури.

Та криза зайшла надто глибоко, і поруч певних, безперечно, важливих, ознак оздоровлення і нових позитивних явищ в літературі, що постали в наслідок згаданої допомоги партії, логіка ще некінченої боротьби продовжує і далі загострювати ситуацію на літературному фронті.

Ускладнення міжнародного стану, консолідація сил фашизму, що хоче посилити українську контр-революцію і за кордоном, і в УСРР, ще збільшують негативне значіння неладу на українському літературному фронті.

В цей складний і надто відповідальний момент Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників, цілком свідома ваги взятого на себе завдання, закликає революційні літературні організації УСРР до утворення єдиного літературного революційно-радянського фронту. Цей заклик ізнову збігається з директивною лінією, що накреслила КП(б)У для всіх літературних організацій, давши їм одночасно цілковиту можливість вільного між собою творчого змагання.

Практичне здійснення такого єдиного фронту може забезпечити тільки Всеукраїнська федерація революційних радянських письменників.

Федерація, поставивши завдання забезпечення умов, що за них має найкраще розвиватися українська радянська література, має з'явитися широка продукція художньо та ідеологічно досконалих і так потрібних трудящим масам творів, повинна об'єднати письменників, що поділяють такі ідеологічні постулати:

а) Рішуча боротьба проти спроб міжнародного і українського емігрантського фашизму до послаблення диктатури пролетаріату і повернення України на стан пригнобленої визискуваної некультурної колонії.

б) Поширення ідеї пролетарського інтернаціоналізму і гостра боротьба проти націоналістичних ухилів — русотяпського (Ларін, Ваганян), українського (шумськизм, хвильовизм) і всякого іншого, що мають іще місце на українському літературному фронті.

в) Найміцніший зв'язок з революційним культурним рухом всіх народів СРСР на засадах братерського співробітництва і як-найрішучіша відсіч всіляким спробам давати ідейну перевагу буржуазній культурі Заходу над пролетарською культурою СРСР. Ніяк не переменшуючи потреби опанування технічних надбань буржуазної культури (як попередніх віків, так і сучасної), не припускати використання цього процесу для поширення на нашу літературу ідеологічних впливів капіталізму.

г) Викривати неминучі за переходною доби негативні явища нашої дійсності, поборювати їх в літературній творчості, але не

губити революційних перспектив, не закривати очей на позитивні сторони і, не впадаючи ані в занепадництво, ані в казенний оптимізм, висвітлювати величезну роботу соціалістичного будівництва і небували в історії людства досягнення пролетаріату.

З організаційного боку федерація повинна забезпечувати всім революційним радянським літературним організаціям, що увійдуть до її складу, їхню цілість і умови для вільного змагання їхньої художньої продукції.

Жодної дріб'язкової опіки! Жодного втручання до внутрішніх справ окремих організацій, скільки їхня діяльність не порушуватиме ідеологічних засад федерації та єдиного фронту!

Жодного намагання будь-якої організації підмінити собою вільно-обраний керівничий орган федерації! Неухильне виконання директиви ЦК ВКП(б):

„Партія не може віддати монополії будь-якій групі, навіть найбільш пролетарській що до свого змісту: це значило б згубити пролетарську літературу перш за все“.

Разом із тим федерація повинна забезпечувати цілковиту можливість марксистської критики, як творів окремих письменників, так і художньо-ідеологічної продукції цілих організацій, ніяк не припускаючи метод, що можуть призвести до порушення єдиного фронту і посилення позицій класових ворогів.

Беручи на себе ініціативу утворення єдиного фронту, Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників закликає всі революційні радянські літературні організації приступити до практичного здійснення федерації на поданих тут ідеологічних засадах.

Хай живе Всеукраїнська федерація революційних радянських письменників!

Хай живе і квітне пролетарська художня література під проводом Комуністичної Партії (більшовиків)!

Хай живе, розвивається і міцніє УСРР!

Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників

БІБЛІОГРАФІЯ

Валеріян Поліщук. Геніяльні кристали. Поезії. В-во „Маса“. Київ. Стор. 72. Ціна 90 коп.

В новітній збірці поет продовжує зазначене від нас (див. „Гарт“, ч. 4—5) звуження свого досі, як відомо, заширокого творчого діапазону під знаком інтелігентського переродження тематики й настроїв. Рівняючи до попередньої, „Металевий тембр“, цю збірку, можна легко побачити їх велику подібність і деякі помітні поміж ними відміни. Попередня збірка позначила кризу в ліриці В. Поліщука, ця подає перші простори наслідки відбутного злому, наслідки почасти прогресивного, а почасти й реакційного характеру, беручи на увагу стару стихійно-бунтарську повідь Поліщукової творчості.

Зміни порядку ідеологічного такі: з одного боку, кристалізувався матеріалістичний світогляд у В. Поліщука (філософські розділи збірки, II, III, IV), а з іншого — заглибився тут до остаточної асоціально-сти поетичний індивідуалізм. Поет переносить свого здивованого читача до уявної екзотичної країни, що приводом до її створення був, очевидно, курортний Крим, і залишає самого серед надто живої природи і мертвих думок. Жодної згадки про людське оточення, і це вже справляє враження певного „прийому“, певного способу свідомого поетичного учуднення („острааннение“).

Тому ж учудненню сприяє оригінальна, смілива і водночас скромна назва збірки, пояснена у III розділі поезією „Кристали живого“. Збірку складено з чотирьох розділів: I — „Подих моря“, II — „Фіалкові нагородження“, III — „Матерія“, IV — „Кристали слова“. Перші два являють колекцію одноманітно свіжих морських малюнків, друга пара містить спроби матеріалістичної філософської лірики. Звертає увагу високою подібністю до письма Л. Українки в останньому розділі „Філософ Івліан“, де скромний (звичайно ж, без іронії!) автор, дивлячись на старогрецьку безголову статую, промовляє до неї:

Щасливий Івліан: тебе таки згадав я,
За мною тисячі повторять журним ехом.

А ім'я „Валер'ян“ чи проголосить
[мармур
Нашадкам дальнім, що прибудуть.

Новий змістовний мотив для нашого поета. В цілому збірка справляє враження суцільне і свіже. В ній багато яскравих образних рисок. Деяку властиву Поліщуковому особистому стилеві розтягненість в описах і реторичність в роздумуваннях стиснено в збірці до, очевидно, поки-що невідхильного мінімуму і тому надано конструктивної ролі кристалізаційної води при його „кристалах слова“. Справді таки, В. Поліщук поетичну водичку в „Геніяльних кристалах“ не випускає поза доволі вузькі береги і тематично виправдує малюнками моря, що їх калейдоскопічну одноманітність намагається відбити:

Вали чергують мутне божевілля
Звуками різними в гальці і гравію.
Свистом, шипінням і цукряним гамором:
Як осінній вітер в ковилі,
Як юга в телефонних дротах,
Мов сотні решет підсівають ячмінь,
Мов град по блясі, вихорем оддертій.
(„Звуки прибою“)

Образовий бік поезій в цій збірці у Поліщука переходить свою дотеперішню матеріалістичну спрощеність (тимчасом, як ціла концепція збірки через зазначене учуднення починає віддалятися від реалістичного принципу відображення).

З боку звукового треба відзначити, що сливе всю збірку писано правильним, переважно ямбічним розміром.

Поліщук - практик починає розходитися з Поліщуком - теоретиком вільного віршу.

Загалом книжку треба для автора вважати за певний поступ, що примушує сподіватись в дальшому остаточної синтези між старими поетовими намірами і його теперішніми досягненнями.

Д.

Гордій Кодюба. Свято на буднях. Книгоспілка. Стор. 152. Ціна 1 крб

В невеличкій книжці зібрано 8 оповідань, крім одного, друкованих раніш.

Ім'я Г. Коцюби, що вже 10 років, як друкується, досить відоме, щоби притягти підвищену читачеву увагу до цієї першої збірки його творів. Збірка, даючи певне уявлення про творчість письменника за останні роки, далеко проте не вичерпує всього в'д нього написаного. В особі Г. Коцюби маємо ми письменника, як рідко хто, скромного і небалабучого. До певної міри такі якості, затримавши вихід його першої збірки, йому пошкодили, бо затримали разом і його літературний розвиток. Автор трохи запізнився з першим підсумком своєї творчості. Відбитку такої запізненості має на собі і тематика, і стиль усієї книжки. Але з літературного і з мовного боку цілком пристойні новели Г. Коцюби, хоч і не становлять бучної події в літературному сьогодні, та приналежне їм місце в історії жовтневого українського письменства вони посядуть одразу. Стиль письма Г. Коцюби можна схарактеризувати, як традиційно-реалістичний. Його невеличкі новели становлять ніби фрагменти великої нескінченної епопеї, він пише епічні уривки, беручи матеріял переважно з побуту трудової інтелігенції. Чітко, стримано і зчаста спрощено провадить виклад життєвих подій в своїх уривках Г. Коцюба, творячи з епічних фрагментів ліричний монтаж революції років. Навмисне звужуючи свій розмах, автор, звичайно, ще не зміг той монтаж викінчити. Отже, основне, що залишається в читача від „Свята на буднях“, це поодинокі постаті героїв і поодинокі ж їх удачі схоплені риси. Особливо жива пригадується безфабульна новела „Біля гудків“, де виразно змальовано постать „старомодної людини“, старого зазвичайника-контролера. В деякій мірі і всі герої в Г. Коцюби теж „старомодні“, всі вони мало пристосовані до складних умов сучасного за часів непу життя, всі повільно рухаються і так саме думають про щось своє сумне й невиразне, всі нершучі, і всім якось не щастить. Охдоючи від зазначеної одноманітності, Г. Коцюба починає переказувати революційно-пригодницькі анекдоти, чого він робити просто не вміє („Пригода на воді“). Тематично оповідання, вміщені в збірці, можна розподілити так на рубрики (власне, вони вже розподілені так від автора порядком уміщення). „Свято на буднях“ і „Рада“ становлять ідеологічно-тематичне завдання нового, тут родинного побуту, певніше кажучи, маюють невдалу сутичку з проблемою нової родини схарактеризованого вище героя у „Байраку“, „Біля гудків“, „Чекання“, розвивають і поглиблюють тип такого героя в трьох істотно різних планах, показуючи невдалу його сутичку з проблемою революційного переключення на нове життя і пояснюючи невдачу міщанським оточенням та похожденням. „Вороги“ та „Пригода на воді“

являють собою данину революційній романтиці і мало для Г. Коцюби характерні, хоча в характеристиках і романтичних героїв подекуди мерехтять знайомі вже риси. Цікаво задумане оповідання „Без ґрунту“ подає читачеві войовничу білоемігрантську відміну того ж таки дрібнобуржуазного інтелігента селянського походження, що його типологію розробив у цій збірці Г. Коцюба.

Перебрав пись не легально через кордон, есер Роман призведений звичайною для героїв у Г. Коцюби невдачею до висновку:

„— Пізно, Романе, немає тут тобі ґрунту. Зайвий чоловік — ха, ха, ха!“ Відповідальний товариш Сидір, що від нього до Романа веде нас автор через низку посередніх ланок, поклався в кінці „Свята на буднях“ спати теж з висновком:

„— Ех, життя наше...“

Інтригу всіх поданих уривків-новел побудовано, можна сказати, на непорозумінні, що виникає з соціальним оточенням у героя, на невинуватому чеканні. Цілий монтаж перейнято лірикою розчарування, що в самому „Чеканні“ доходить воно найвищих ноток розпачу і прибирає в кінцівці оповідання символічної ваги:

„— Жах який, який жах!... — Це Коля! Коля! А я думала, герой, — забелькотала щось незрозуміле і, поточившись назад, непритомно звалилась на землю“. Соціальна драма героїв Г. Коцюби полягає в тому, що, з одного боку, білий буржуазний рух їх залякує до розпачу, а з іншого — перемога радянського, пролетарського мало подає їм втішного. Між розпачем „Чекання“ і „Без ґрунту“ та розчаруванням перших оповідань міститься гама відчужань, з якою познайомив нас Г. Коцюба. Основний повільно пригнічений ритм викладу новел, що так пасує до їх тематики, затуляє в зачароване коло свого впливу допоміжні описові елементи і підпорядковує собі образний бік творів. Описи стилізовано-сірі, подані в ритмі сірого міщанського життя:

„Тихо тягнуться дні. Один по одному, рівно, як бабині казки. День і вечір, вечір і день. З-за скогору приходить, що лежить на схід, за скогир заходить. І знову“. „Дивиться Ніна Михайлівна — падає листя, і здається їй, то не листя летить, опадає, а колишні надії дівочі. Одна по одній“.

Жодної надії для своїх героїв не залишає автор і без найменшого обурення, без глузування каже:

„— Старомодня ви людина, Федоре Івановичу, — спокійно проказав Пичугін, — не буде з вас толку, я бачу.“

— То, може, скажете, час вмирати? — видушив підмогильним тоном Федір Іванович.

— Може, й так, — відказав той, замишвшись не то серйозно, не то жартуючи“ („Біля гудків“, 72 ст.).

По кількох місцях збірки Г. Коцюба пробує протиставити типовому героєві антитезу, але такі спроби не призводять до виразних наслідків (Федір Івановіч — Пічугін, Ніна Михайлівна — „Ніна, Ніночка, Нінуся й Василь з будьоновської братви“) через цілковиту неокресленість саме антитези.

В останньому, згадуваному оповіданні в дуже відрадна спроба перевиховати героїню Марію П., але процес перевиховання цієї есерки відбувся поза лаштунками оповідання. А загалом — „герої“ потихесеньку собі гинуть, якимось по-дурному, і загинути як слід не вміють. Розв'язується оповідання згідно з усім стилем невибагливо і просто.

Де в чому Г. Коцюба в цій збірці нагадав нам В. Підмогильного, хоча формально між обома письменниками мало спільного. Є певна змістова спільність, наприклад, схеми інтриги і розв'язки подібні і т. д.

У Г. Коцюби можна помітити поки-що здебільшого зовнішній намір пролетаризувати свою творчість. В останньому оповіданні дія відбувається в другій його половині на заводі. Опис заводського оточення схематизовано („Молотки й варстатки, молотки й машини“) і на відшось трохи ритмізовано (139, 140 ст. ст.).

Сподіваємось, що автор не примусить задовго чекати на другу збірку і зуміє в ній вийти з тематичної і стилістичної вузички „Свята на буднях“, переховавши його художні досягнення — простоту і стислість.

М. Доленго

Струмінь. Літературний збірник Вінницького літературного об'єднання. Видання газети „Червоний Край“, м. Вінниця, 1927. Стор. 32. Ціна 35 коп.

Мабуть, немає тепер на Україні такого міста, де б не жевріла так чи інакше літературна думка. Часом вона виявляється не лише в організації активного українського читача, що цікавиться всебічно складним культурним процесом в нашій країні та всіма його перепітями, а також і певними, так би мовити, літературними фактами. Себ-то активний читач иноді стає автором. (Випадки, що їх в історії літератури багато). Щось подібного, мабуть, маємо ми і в даному випадку. Проте відразу мусимо зазначити, що в „Струмні“ голос автора (такий автор) уже й зараз переважає.

„Струмні“, цей, може, перший збірник вінницьких літературних сил (Вінницького Літературного Об'єднання, як вони себе безпретенсійно звуть) приємно вра-

жає з першої ж сторінки саме скромністю та безпретенсійністю.

В статті („Замість передмови“) сказано:

„Цей наш збірник не є досягнення нашої праці. Це — сама праця. Збірник цей відбиває чернетки нашої творчості. Проте ці чернетки, ці творчі спроби нашого колективу на ниві літературній малюють і те, як оволоділи ми художнім словом, як працює наш колектив“.

В такому тоні витримано всю невеличку передмову. Нам відразу пригадується (по контрасту!) подібна ж спроба кількох полтавських „пролетарських“ поетів, що видали були свій „орган“ „Горно“, який можна було вмістити на долоні. Але скільки в ньому було галасу, невігластва і... бездарності!...

Зовсім інше читаємо в „Струмні“. Цілий збірничок можна переглянути за якусь годину. І то з приємністю. Ні разу (майже ні разу) нігде вас не вразить фальшива фраза. Все тепле і просте, а часом і, безперечно, здібне.

Художній відділ починається віршем В. Сосюри — „Вінниця привіт“, що, так би мовити, випадає з плану і є подарунком „Струмні“. Поет відбив у цьому вірші настрій і свої враження підчас короткого перебування свого в Вінниці.

І летять, летять трамваї
Од вокзала через міст...
О, мій край, багрянний краю,
Чорнобривий комуніст!

І вже десь від'їхавши:

Кучеряве небо піниться.
Я тону в юрбу і рух...
Десь далеко мрійна Вінниця
І зелений тихий Буг.

Демонстрація самих вінницьких сил починається байкою М. Годованця, члена „Плугу“ і вже досить відомого байкаря, що до того ж недавно видав і свою книжечку байок („Незаможник Клим“). Цю його байку („Щиглі“) присвячено якраз тому піднесенню, з яким вінницькі молоді письменники вирушають у путь, щоб

... біля святкового вогню
співати славу
недукаву
Новому Дню,
що рівно десять літ
сія на цілий світ.

Сороко, не збивай!
Не зо зла ти піснієш?
У нас на святі, як умієш,
так співай...

Другим іде коротенький нарис Юр. Нікітова — „Мати“, що передає психологію (спогади) жінки-матері і активної пар-

2. І радість скувала уста.

3. На пероні:
Чах - чах...
Дим холоде
в очах.

... Чахнув,
грюкнув,
свиснув кінь,
Врізавсь
з гуком
в сизу синь.

4. А до себе тихо кличе
робітфак...
Молоде твоє обличчя —
наче мак.
А як вечір малиновий
дим послав,—
Ти ведеш розмови
про Китай...

5. Винами пахне діброва...

Найдосконалішу прозову річ — „Перепочинок“ — дав Ів Топчій. Вона, до речі, і найбільша. З автора „Перепочинку“ росте цікавий оповідач і вибагливий художник слова. Коли б неодмінно треба було звідкись вивести генезу його стилю й при-

йомів, то можна було б подумати про О. Генрі. З українських письменників можна б думати, що певний вплив справляє на Ів. Топчія майстер сюжетної новели О. Слісаренко. Та автор „Перепочинку“ м'якший у своїх художніх прийомах, так би мовити, шляхетніший від нього.

Оповідання переказує випадок „житлового характеру“. Та вся сила його якраз не в змісті, а в тому, як автор змальовує своїх персонажів.

„Карасик ще й засміявся:
хім - хрум, хім - хрум, — наче цукерок
розкусив“...

А в тім цінну вагу твору ще становить „психологія характерів“ деяких персонажів (наприкл., Карасика).

Нарешті, статейка С. Руденчика подає стислий та досить цікавий літературний портрет Бабеля (теж, мабуть, в зв'язку з приїздом його до Вінниці) і розглядає п'єсу цього автора „Закат“, читану автором перед вінницькими слухачами.

Отже „Струмінь“, на нашу думку, мав право вийти в світ і має право жадати відгуків читача. З цього „Струменя“ можна таки де чого сподіватися в нашу молоду літературу.

Ів. Микитенко

ХРОНІКА

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА

В Чернівцях (Буковина) 14 грудня святкуватиметься ювілей з нагоди 40-літньої літературної діяльності О. Кобилянської. Цей ювілей припадає на час виходу у світ її першого твору „Вона вийшла заможна“, що його пізніше перейменовано на „Людину“ (1886 р.) і друковано в галицькій „Зорі“ (1894 р.).

О. Кобилянська народилася 1865 року. Розвиток її літературної діяльності припадає на роки, коли на літературну ниву пробиває собі дорогу модернізм в українській літературі, запроваджуючи в ній нові настрої, нову форму й нове світовідчуження.

Перша збірка її творів „Покора“ вийшла 1899 року.

На Радянській Україні маємо кілька збірок її творів, що видали їх „Книгоспілка“ та приватне видавництво „Сяйво“.

Для переведення святкування ювілею утворено широкий громадський комітет. Наркомос України надіслав через Львівське Наукове Т-во ім. Шевченка ювіліантці своє привітання.

СТАНІСЛАВ ПШИБИШЕВСЬКИЙ

В Польщі вмер відомий письменник і драматург Ст. Пшибишевський. Помер він від розриву серця на 60-му році життя.

Народився Пшибишевський у 1898 році, набув як письменник широкої популярності своїми психологічними драмами і романами.

Творчість цього письменника відбиває занепадницькі настрої буржуазних кіл суспільства минулого століття, вона відзначається яскравим індивідуалізмом і переповнена містицизмом.

Перші свої твори Пшибишевський писав німецькою мовою. До них треба віднести: „Служба Сатани“, „Діти Сатани“.

1898 року Пшибишевський засновує журнал нового модерного напрямку „Життя“, в якому деякий час друкувався В. Стефанік.

С. Пшибишевський жив деякий час у Львові, де й писав свої романи та драми.

Його творчість останніх років мало давала нового і була звичайним продовженням загального напрямку своєї ранньої творчості і навіть, навпаки, вона — занепадницька. Останніми часами він написав літературні спомини, що вийшли окремою книжкою під назвою „Мої сучасні“.

У ДЕРЖАВНОМУ ВИДАВНИЦТВІ УКРАЇНИ

ДВУ продовжує видання творів Коцюбинського, Нечуй-Левицького та Шевченка (академічне видання).

Друкується повне зібрання творів Мирного, Квітки-Основ'яненка, Стороженка, Кропивницького, Куліша, Марковича, Тобілевича, Шашкевича, М. Левицького, Л. Глібова.

По серії „Світова література“ друкується і готується до друку: Лізістрата — Арістофана, Декамерон — Бокаччіо, Гамлет і Венедіянський купець — Шекспіра, 2 томи прози Е. По, вибрані твори Кнута Гамсуна, Антологія вірменської поезії (укр. мов.), що її виготовував Павло Тичина, Антологія французької поезії (виготовував Як. Савченко), антологія американської поезії (виготовував І. Кулик). Готується до друку також десять томів творів Е. Золя.

З новітньої світової літератури має бути видано: Йоганс Бехер — Ейбрані твори. Анрі Барбюс — Ісус і Юда, Стефан Цвайг — найновіші твори, Штукен — Білі боги та інші.

З сучасних письменників готується до друку і частково вже друкується: перші три томи творів Хвильового, перші чотири томи творів Остапа Вишні, новий роман В. Винниченка (на 40 аркуш.) — „Сонячна машина. Окремі книжки повістей та оповідань таких письменників: М. Івченка, І. Микитенка, А. Головка, А. Любченка, Г. Епіка, Ів. Ле, Я. Качури, Б. Антоненко-Давидовича, О. Копиленка, Дніпровського, Яковенка, Досвітнього, Тенети, Демчука, Первомайського, Кундзіча, Левітної, Гжицького, Юрезанського.

Ухвалено й здано до друку збірники поезії таких поетів: О. Журливого, Фальківського, Косяченка, Сосюри, Доленга,

Донченка, Слісаренка, Голоти, Радугіна, Бездомного.

З „театральної бібліотеки“ буде видано п'єси: М. Куліша — „Народній Малахій“, „Так загинув Гуска“, „Комуна в степах“, Ю. Шпола. Мамонтова, Бедзика, Левітіної, Дніпровського та інші.

Здано до друку велику книжку (на 30 аркушів) — „Десять років української Жовтневої літератури“.

В галузі критичної літератури буде видано розвідки Коваленка, Коряка, Майфета, Юринця, Хвилі, Річицького, Савченка, Щупака.

Готується до друку повне зібрання творів Василя Блакитного, Гната Михайличенка, В. Чукача та Заливчого.

ТВОРИ КНУТА ГАМСУНА УКР. МОВОЮ

Цими днями у виданні Книгоспілки вийшов найновіший роман відомого норвезького письменника Кнута Гамсуна „Бродяги“. Книгоспілка увійшла в безпосередні зносини з Кнудом Гамсуном і одержала його приязну згоду на переклад цього роману з рукопису. Видавництво одержало від Гамсуна його останній портрет з автографом. В листі до Книгоспілки з приводу видання його „Бродяг“ письменник, між іншим, пише: „Мені часто надсилають свої твори письменники Росії й України. Це — сердечне привітання від товаришів у письменстві, і я хотів би, щоб ця моя книга була б дружнім відгукком на ці привітання“.

Роман „Бродяги“ в Радянському Союзі виходить уперше.

НАСЛІДКИ ЛІТЕРАТУРНОГО КОНКУРСУ ДО 10 РОКОВИН ЖОВТНЯ

Оголошено наслідки місцевих конкурсів до 10 років Жовтня.

По закритому конкурсі на новели присуджено: 2-гу премію авторові новели „По кам'яній стежці“, девіз АКА, автор М. Козоріс, 3-ю премію авторові новели польською мовою „1920 рік“, автор Марія Зелонко.

По відкритому конкурсі на повість присуджено дві другі премії — А. Головковці за повість „Бур'ян“ і П. Панчеві за збірку повістей „Голубі ешелони“.

Першу премію по відкритому конкурсі на поему присуджено В. Сосюрі за поему „Відповідь“ і другу премію В. Бобинському за поему „Смерть Франка“.

По відкритому конкурсі за вірші дістав другу премію Фефер за збірку віршів єврейською мовою „Простим кроком“ і третю премію — Влизько за збірку віршів „За всіх скажу“.

ПЛЕНУМ РАДИ ВУСПП

18 — 19 грудня в Харкові відбувся поширений пленум Ради Всеукраїнської Спілки Пролетарських Письменників (ВУСПП).

Пленум заслухав доповідь тов. Микитенка про річну діяльність Секретаріату Спілки і констатував, що Секретаріат проробив у тяжких і відповідальних умовах велику роботу. Секретаріат інтенсивно провадить організаційну працю в умовах постійної ідеологічної боротьби на літературному фронті.

Інші важливі питання, що їх обговорювала Рада, були: підготовка до другого Всеукраїнського з'їзду Спілки пролетарських письменників та організація федерації революційних радянських письменників на Україні. Для складання повістки денної з'їзду обрано комісію в складі тов. тов. Коряка, Микитенка, Коваленка, Савченка, Юринця.

З'їзд носитиме характер ідеологічно-фахового. На ньому буде розглянуто художню продукцію як ВУСПП, так і інших літературних організацій. Буде також зроблено огляд літератури в масштабі всього СРСР та огляд західної літератури.

Що до утворення федерації радянських революційних письменників Рада визнала, що така федерація є цілком своєчасною, отже ВУСПП з свого боку повинен поставити питання про реальне здійснення ідеї федерування. Рада підкреслила, що в майбутній федерації автономність окремих літературних організацій мусить бути цілком забезпечена. Ухвалено випустити відповідну декларацію з цього приводу.

Крім того, було розглянуто роботу „Забобою“, що йшла по лінії одбору його творчого активу. Зокрема серед забойців, що пишуть переважно руською мовою, починають виявлятися також українські робітничі поети.

Рада відмітила, що в процесі консолідації справжніх літературних сил Донбасу „Забобой“ вів правдиву лінію, не залишаючи в той самий час без свого керівництва і маси початкуючих, що йдуть від робкорів. Надалі забійцям доручено звернути ще більшу увагу на виявлення українських письменницьких сил у Донбасі.

Рада вважає за потрібне в найближчий термін улаштувати літературну подорож харківських, київських та дніпропетровських членів ВУСПП до Донбасу.

Ухвалено видавничий план „Бібліотеки ВУСПП“.

Окреме місце в роботі Пленуму Ради займало питання про органи ВУСПП, „Гарт“, „Красное Слово“ та „Літературну Газету“.

НА ЗАХОДІ

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЧУЖОЗЕМНИМИ МОВАМИ У ФРАНЦІЇ

У Франції видається 167 періодичних видань різними чужоземними мовами: 31 — італійською мовою, 24 — англійською, 21 російською, 18 — німецькою, 15 — єспанською, 14 — польською, 8 — вірменською, 7 — есперанською, 4 — венгерською, 3 — грецькою, 4 — українською, 3 — арабською, 2 — фламандською, 1 — ірландською.

ФРАНЦУЗЬКИЙ ЖУРНАЛ ПРО УКРАЇНСЬКЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Французький мистецький журнал „Le chronik du gur“ подає в серпневому числі статтю відомого літературно-мистецького критика С. Ромова про українське мистецтво. В журналі так само вміщено зразки праць художників Бойчука, Сетляра, Глушенка та інших.

Статтю Ромова передрукували і інші французькі журнали.

ШЕВЧЕНКО ІТАЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Видавництво Г. В. Паракія в Турині видало вибрані ліричні твори — вірші Тараса Шевченка в перекладі та з передмовою Млада Ліповецької та Цезара Меоно.

ПАМ'ЯТИ Е. ЗОЛЯ

29 вересня 1902 року вмер Еміль Золя. Франція цього року відзначала 25-ті роковини смерті цього видатного письменника та основоположника нового літературного напрямку. Золя вмер від нещасливого випадку — задушившись від газу в своїй кімнаті. Здоров'я його вистарчило б ще на багато років невтомної праці. Золя народився 1840 року в Парижі, в сем'ї італійського інженера. Його батько будував величезний канал у Провансі, що його названо „Каналом Золі“. Молоді роки провів Золя на півдні Франції. Скінчивши ліцей в Парижі, працював в галузі літературній. Його перші повісті не мали успіху, але згодом він дійшов світової слави як письменник, створивши цілу літературну школу. Літературна спадщина Е. Золі величезна. Твори його й досі розходяться в мільйонах примірників, їх перекладено на всі європейські мови. Накладом ДВУ має вийти незабаром повне зібрання Е. Золі українською мовою. Перший том вже здали до друку. З ім'ям Е. Золі зв'язано справу Дрейфуса, що його невинно винували за державну зраду:

Золя виступив в його оборону з рідкою громадською сміливістю, борючись проти публічної opinio, обпуданої духом шовінізму.

ЛИСТ РОМЕНА РОЛАНА ДО АМЕРИКАНСЬКОГО ПРИЯТЕЛЯ З ПРИВОДУ ВБИВСТВА САККО І ВАНЦЕТТІ

Відомий французький письменник Ромен Ролан 29 серпня цього року опублікував у французькій пресі листа до невідомого американського приятеля з приводу вбивства Сакко та Ванцетті. Р. Ролан з властивим йому чоловіковітвом, людяністю, будучи сам рішучим ворогом всякого насильства, з обуренням виступив проти цього світового злочину.

„Любий друже, — пише Ролан. — Я пишу вам під гнітючим вражінням вбивства Сакко і Ванцетті. Я певен, що й ви цілком під владою таких самих почувань.

Але мені хотілося б висловити їх, бо думаю, що вони не марні будуть для вашої країни. Моя думка з цього приводу може мати особливу вартість, бо її висловлює людина, що стоїть поза політичними партіями і яка звикла думати й висловлювати свої думки безсторонньо.

На мій погляд, найстрашніше в цій вчорашній трагедії — не жахлива доля двох нещасних, яких смерть звільнила від довгих страждань, що їх крапля за краплею ляляли їхні юридичні кати (імена яких — суддя Таєр та губернатор Фуллер — буде вписано до списку історичних вбивників) — але прірва, що її вирило це злодійство між Сполученими Штатами та іншими народами всесвіту.

„А тепер — що ж робити. Прірву вирили. Я дуже добре знаю народи Європи та їхню внутрішню роботу, щоб не знати, що з сьогоднішнього дня моральна війна існує між ними та Сполученими Штатами“ — і далі — „Нелюдська впертість судді Таєра та губернатора Фуллера роздушила дві жертви, і з того часу два італійці є в Пантеоні мученики дивілізованої людності. Я не американець, але я люблю Америку. Я винувачу за зраду проти Америки тих людей, що запламували її цим судовим злочиним в очах цілого світу. Їх жорстока пародія справедливості дуже вдарила по найсвятіших правах людськості“.

„ДЕНЬ СЕРВАНТЕСА“

В Іспанії день 23 жовтня оголошено як день Сервантеса. В цьому році цей день було урочисто відзначено.